

Romanen om Amerika

DEL II

Fortsatt referat och kommentar samt redovisning av
berättelsens inspirationskällor och
verklighetsbakgrunder

GUSTAF HELLSTRÖM-SÄLLSKAPET

Medlemsblad nr 42 Årgång 21
Hösten 2021

ISSN 1653-0268

Innehåll

Om detta nummer av medlemsbladet	2
Ordförandens sida (Lena Persson)	3
Gustaf Hellström spelar filipin (Ivo Holmqvist)	4
Romanen om Amerika. Del II	6
Kommenterad sammanfattning av romanens andra hälft	6
Slutord	44
Amerikaromanens inspirationskällor och verklighetsbakgrunder	45
Hellström-Nytt...	55
Faktaruta om Gustaf Hellström-sällskapet	56

Om detta nummer av medlemsbladet

I detta nummer möter vi åter professor emeritus Ivo Holmqvist. Med hjälp av ett brev från en som faktiskt var med, aktualiserar han denna gång på ett personligt sätt Gustaf Hellströms författarmödor under framväxten av den andra Petreus-romanen: *En mycket ung man* från 1923.

Stellan Petreus-serien blev Hellströms första satsning efter hemkomsten från Amerika, men den växte ju sedan under alla år – med tidsmässigt ojämn utgivning – tills den sjunde och sista delen kom ut hösten 1952, bara några månader före hans död. Förhoppningsvis finns det fortfarande mycket att skriva om Hellström och Stellan Petreus. Alla är välkomna att skriva bidrag!

Förutom Lenas inledande ordförandesida är återstoden av medlemsbladet ägnat nyläsningen av Amerikaromanen. Här fortsätter jag alltså referat och kommentarer, framför allt av romanens andra del.

Det väsentligaste av redovisningen av berättelsens inspirationskällor och verklighetsbakgrunder finns här i häftet. Men omfånget blev så stort att allt omöjligt fick plats. Därför har en utökad digital version lagts ut som bilaga att ladda ned som PDF från hemsidan www.gustafhellstrom.se. (Gå in på "Ladda ned våra medlemsblad i PDF-format".) Där finns utvidgade textinslag och många fler illustrationer, men även länkar till andras texter och hemsidor för den som vill läsa mera.

Red.

Omslagsbilden: Romanens massaker vid Sinaigruvorna i Arizona hade sin motsvarighet i verkligheten, vid en gruva ägd av The Anaconda Copper Mining Company (A.C.M.). Massakern inträffade den 21 april 1920 i staden Butte i Montana, varefter Hellström arbetade in de dramatiska händelserna i sin redan långt komna roman. Sannolikt för att hedra den mördade irländske arbetaren behöll Hellström hans namn i romanen: "Thomas Manning är död, två till ligga för döden, ytterligare tolv äro sårade. *Varenda en av dem hade skjutits i ryggen.*" (Ett rekommendationsbrev, s. 418)

Kära Gustaf Hellström-vän!

Nu har vi levat i 1½ år med restriktioner för att minska smittspridningen i vårt samhälle. Så vi har väl delvis vant oss och ser restriktionerna som en trygghet. Men till vårt höstmöte som kommer att genomföras i Östermalmskyrkan, lilla salen, lördagen 30 oktober kl 14:00 – 16:00, är förhoppningsvis de flesta restriktionerna borta.

Programmet kommer att innehålla reflektioner kring Gustaf Hellström-sällskapetets historia av Eva Ström, som var med i sällskapetets styrelse mellan 2000, när sällskapet bildades, och fram till 2010. Hon var också vice ordförande under denna tid.

Därefter kommer Roland Persson att hålla ett föredrag med fokus på Gustaf Hellströms noveller, vilket delvis knyter an till sällskapetets senast utgivna bok, *Morgonstämning och andra noveller*. Även de tidigare böckerna aktualiseras kort – se listan här nedan!

Alla medlemmar bjuds på kaffe och kaka. Som avslutning på höstmötet genomför vi en dialog med närvarande medlemmar om hur vi vill att framtiden i sällskapet ska se ut. Du som inte har möjlighet att delta på höstmötet får gärna skriva ner dina tankar i ett mejl och skicka till lennart.leopold@gmail.com

Sällskapet har under åren gett ut följande böcker i skriftserien:

- Volym 1 (2013) Gustaf Hellström i tredje riket. Vittnesmål från Hitlers nya Tyskland
- Volym 2 (2014) 1½ mil härifrån står världens största slag. Gustaf Hellström som korrespondent i första världskrigets Frankrike
- Volym 3 (2015) Världsreportern från Kristianstad. Kring Gustaf Hellströms journalistik i *Dagens Nyheter*.
- Volym 4 (2016) Reporter i världens största stad. Gustaf Hellström i London 1907–1910
- Volym 5 (2017) Resa i Stalins Ryssland. Gustaf Hellströms reportage från Sovjetunionen sommaren 1937
- Volym 6 (2018) Kriget, Wilson och freden. Gustaf Hellström i Amerika 1918–1920
- Volym 7 (2020) MORGONSTÄMNING och andra noveller. Berättelser från Paris, London, New York, Söderköping, Åhus och en del andra platser, behandlande skurkar, advokater, affärsmän, städfruar, studenter, sjömän, grönsaksmånglare och andra mera vanliga dödliga

Lena Persson, ordförande

Med Ivo Holmqvist har Red. haft många trevliga utbyten genom åren, mestadels via mail. Ivo är nämligen en mångberest man, och han har bott, forskat och undervisat på många håll i världen. Själv nämner han i texten Lund och Auckland, men det var i Gent 2003 som han blev professor i skandinavistik. Numera är han pensionär och bor på Österlen.

I Hellström-sammanhang har Ivo främst berikat våra kunskaper om Gustaf Hellström och Amerika. I New York hjälpte han mig att kolla Hellström-adressen 214 East Fifteenth Street på södra Manhattan.

Men tyvärr var byggnaden riven. Så kan det gå.

Betydligt mer substantiellt blev resultatet när Ivo medverkade i Sällskapets bok Det var ingen tjusande idyll (2009) med en omfattande och mycket läsvärd text om Gustaf Hellströms syn på amerikansk litteratur.

Ivo Holmqvist: Gustaf Hellström spelar filipin

På sidan om Lina Wolff som är en av de sista i den gedigna *En lundensisk litteraturhistoria, Lunds universitet som litterärt kraftfält* (2017) sägs: ”Att se livet som viktigare än litteraturen är något som Wolff – enligt egen uppgift – lärt av sin farmor.” I min recension av boken citerade jag det, och lade till: ”Det är säkert sant: farmor Anne-Marie Alfvén-Eriksson som varit bibliotekarie och mångårig barnboksrecensent i Dagens Nyheter var mycket klok. Också av henne har jag trevliga lundaminnen.”

En tid bodde vi mitt emot varandra tvärs över Karl XI:sgatan i Lund. Då hade hon bakom sig många år som bibliotekarie i Norrköping och Danderyd, och som flitigt och inflytelserik recensent av barnböcker, särskilt i Dagens Nyheter. Hon använde sitt otium väl: nästan tjugo år efter sin pensionering doktorerade hon på *Brottslingen – villebråd eller medmänniska?* Det är en avhandling som rör sig i gränstrakterna mellan litteraturvetenskap och sociologi. I den kartlade hon svensk barn- och ungdomslitteraturs syn på brottslingen under trettio års tid, fram till 1975.

Hon hörde till en aktiv släkt. Kompositören Hugo Alfvén var hennes farbror, föräldrarna Johannes Alfvén och Anna-Clara f. Romanus var medicine licentiater och lasarettsläkare i Norrköping, fysikern och nobelpristagaren Hannes Alfvén var hennes bror, författaren Inger Alfvén är hennes brorsdotter, fysikern Mikael Eriksson som varit en av de drivande bakom Max IV laboratoriet i Lund är hennes son, och Lina Wolff alltså hennes sondotter.

När jag nyss rörde bland gamla papper kom ur kökkenmöddingen upp ett brev som är daterat den 23 augusti 2000 och som är frankerat med Ernst Josephsons Näcken på utrikesfrimärket för åtta kronor. Det är adresserat till Fil. dr. Ivo Holmqvist, The University of Auckland, Nya Zeeland. Det kom fram utan att institutionen som min fru och jag skötte behövde nämnas, The Department of

Germanic Languages and Literatures (-ic och -es lades till när utbudet hos den tyska institutionen breddades med skandinaviska språk och nordisk litteratur).

Anne-Mari Alfvén Eriksson tackar för ett föredragsmanus jag skickade (vad det handlade om erinrar jag mig inte längre): "... nu har jag slagit mig till ro i Lund ett slag. Jag har för något år sedan slutat att skriva i DN, jag tyckte att 40 års recenserande kunde räcka." Och så nämner hon något som borde kunna ha sitt intresse för Gustaf Hellström-sällskapetets medlemmar:

När jag läste ditt föreläsningsmanus dök ett barndomsminne upp hos mig. Jag träffade som barn Gustaf Hellström. Han bodde ett slag hos sin bror Nils H. som då var lasarettsläkare i Norrköping, där mina föräldrar också var läkare. De hörde till en liten skrivande grupp, som träffades i vårt hem då och då och läste upp vad de skrivit för varandra. Nu kom också G. H. med. Han var för tillfället ganska nedgången och smått alkoholiserad, vill jag minnas. Han skrev på boken "En mycket ung Man". Han hade fått honoraret i förhand och brottades nu med texten. Han var inte nöjd med vad han åstadkom, han skrev och brände upp ideligen vad han skrivit. Slutligen kom man överens om att min mor skulle få ta hand om och låsa in hans manuskript undan för undan. Hon, som var några år äldre än han och därför legat i Lund tidigare än han – under Bengt Lidforss tid – berättade för G. H. om B. L., som varit mycket god vän med hennes äldre bror... Jag tror att en del av boken går tillbaka till vad hon berättat... Jag upplevde G. H. som intressant men en smula skrämmande. Han hade en ring med en stor grön sten på sin hand. Han berättade att han i Amerika fått ringen av en indian och att den förde olycka med sig. Jag kunde aldrig förstå att han ville bära en sådan ring.

Vi spelade också "Filipin".¹ Om han vann skulle han få mina första balskor (min mor hade redan plockat fram mina första små söta tofflor), om jag vann skulle jag få en nalle (jag älskade teddybjörnar). Naturligtvis vann jag. Och fick en stor brun björn. Men när jag ropade "Filipin", svor G. H. högt och nästan skrämmande kraftigt, troligen för att visa att han tagit leken på allvar.

Som avsändare står A-M Alfvén-Eriksson, Karl XIs gatan 10, 222 20 Lund. Men brevet är undertecknat Mika som hon var känd som, bland sina många vänner.

¹ Filipin behöver kanske förklaras. Wikipedia gör det så här: "en lek som man kan leka på julen. Om man hittar två nötter i samma skal [...] äter man den ena själv och ger den andra till någon som vill leka filipin. Då gäller det att nästa gång ni två träffas, eller på ett visst överenskommet datum säga *filipin*. Den som kommer på att säga det först har vunnit denna lek. Oftast används krakmandel. Leken finns i flera europeiska länder och i Sverige har man lekt filipin sedan 1800-talet. Ordet är en förvrängning av tyskans *vielliebchen*, *hjärtevän*, eller litauiskan *filibas*, *ett litet par*."

Romanen om Amerika

DEL II

Lennart Leopold

Några ord ytterligare kring författare och berättare

Gustaf Hellström hyrde vid tiden för romanens tillkomst (1919–20) en timmerstuga i konstnärskolonin The Maverick i Woodstock. När han satte sig vid sin svenska skrivmaskin gällde det att skjuta undan alla vardagsbestyr och ovidkommande tankar. För liksom skådespelaren går in i sin roll, går författaren in i sitt berättande. Och här händer något avgörande, för det är ju inte *författaren* vid skrivbordet vi möter i romanen utan den *berättare* som han skriver fram, när han lyckas finna berättelsens rätta ton – den som vi uppfattar som *berättarrösten*.

Författaren ser den berättade världen utifrån. Han är inspirerad av det omgivande amerikanska samhället, men ändå vet han mycket väl att det mesta han skriver i boken är resultat av hans egen fantasi. Bengt Blanck, makarna Christine och Ruskin Howard samt den senares styvmorbror Charlemagne Smith, de existerar ju egentligen inte. Det är Hellström själv som har hittat på dem, även om han inledningsvis kanske har inspirerats av verkliga personer.

För berättaren däremot, är allt annorlunda. Berättaren, som förstås inte är en människa av kött och blod utan en litterär konstruktion, finns inne i den berättade världen och berättar som om allt där vore verklighet (om det inte bevisligen är ”fake news”). För berättaren existerar Bengt Blanck på riktigt, liksom makarna Howard och Charlemagne Smith. Det gäller att göra dem levande, analysera dem och i lagom utvalda portioner berätta vad de företar sig.

Berättaren finns alltså inne i berättelsens värld, men samtidigt är det tydligt att berättaren – i just denna roman – inte själv är deltagare i berättelsens händelser utan följer dem som en sorts osynlig rapportör. I andra romaner kan det vara annorlunda.

Berättaren tar hjälp av pressen

De dramatiska händelserna vid Amasongruvorna långt borta i Arizona skildras aldrig direkt, trots att Charlemagne Smith, en av huvudpersonerna (ofta kallad Smiling Smith), är närvarande när de inträffar. Vi får i stället kännedom om dem genom pressen, och då främst genom socialisttidningens fylliga artiklar som både Bengt Blanck och berättaren uppfattar som de mest sanningsenliga. Och berättaren har här liksom senare i romanen god hjälp av den ivrige tidningsläsaren Blanck, som är den som finner artiklarna och också läser dem.

Kapitel fyra: Negrer, litteratur och socker (Fortsättning)

Referatet i förra medlemsbladet slutade med att Bengt Blanck och de övriga kringresande journalisterna sitter på tåget. Samtalsämnet är den för Blanck synnerligen upprörande lynchningen av den unge svarte mannen.

Men de flesta av journalisterna kommer från England, Frankrike eller Italien, som då alla fortfarande hade kolonier, och de tycks mena att de svarta ”måste lära sig veta hut”. En man från staden de lämnat är upprörd över att de svarta efter sina pågående insatser under kriget nu kräver rösträtt. En annan man, från Kentucky, berättar att svarta där för några år sedan hade hållit ett möte för att bilda en arbetarförening. Men sedan dess har inga sådana möten ägt rum. Mannens stolta förklaring: ”Morgonen efter mötet hängde fyra nigger i telegrafstolparna.” I anteckningsboken skriver Blanck: ”Måste intervju en bildad neger.” (s. 228–30)

Intervjun kommer till stånd någon månad senare, under journalisternas uppehåll i Washington. Helt i förbigående nämns att de två timmar tidigare har lämnat Vita huset efter ett möte med president Wilson, men nu sitter de på en skola för svarta och har en timme på sig att där intervju en färgad lärare, som är väl insatt i rasfrågan, teoretiskt men också, så att säga, in på bara kroppen. Mannens utseende beskrivs som en blandning av olika raser. (s. 230)

Innehållet i den tio sidor långa intervjun kan här tyvärr endast antydast. Lynchningarna är många och de sätts nu in i ett större sammanhang. Statistik presenteras. Frågor besvaras. ”Ni har rösträtt?” ”Enligt grundlagen, ja. Vi har rösträtt på papperet.” Men oftast vågar man inte rösta, eftersom det står vakter utanför röstlokalerna som inte tvekar att misshandla eller till och med skjuta den som försöker ”tränga sig in” (s. 232f). Inte ens på väg till eller från sitt arbete på skolan i Washington känner sig läraren säker. Rasförföljelser kan bryta ut när man minst anar det.

Peter Forsgren menar att den långa intervjun blir ”ett korrektiv” till (avslöjar och motsäger) de rasistiska utläggningar som i romanen hålls av Ruskin Howard och Smiling Smith, på samma sätt som ”arbetarrösterna [i socialisttidningen] tidigare i romanen var det i förhållande till den kapitalistiska bilden av samhället och världen” (Forsgren, s. 197).

Mot slutet av intervjun vidgas perspektivet att omfatta det rasistiska tillståndet i världen som helhet. Det pågående kriget visar ”den vite mannens” rätta ansikte:

Vi, vi negrer, vi, som lärt känna den vite mannen, vi veta, att detta inte är ett temporärt eller övergående vansinne. Vi veta att detta *är* den vite mannen. [---] Vi negrer veta det. Hinduen vet det. Kinesen vet det. Det finns inte en färgad mänska jorden över, som inte vet, att detta är den vite mannen. Grymheter, tortyr, blodsutgjutelser, *det är den vite mannen.* (s.237)

Man måste förvånas inte bara över romanens klarsyn i dessa frågor utan också över hur tidigt ute Hellström faktiskt är. Ingemar Hermansson skriver i sin bok *Att vidga sitt synfält* (2003): ”Detta avsnitt har en hetta och en styrka, som faktiskt ligger nära den bild av världen vi fick långt senare i Frantz Fanons berömda *Jordens fördömda* 1961 (*Les damnés de la Terre*)” (Hermansson, s. 63).

Peter Forsgren menar att den svarte läraren ger ”en postkolonialt färgad kritik av den vite mannens rasism och kolonialism liksom mot dennes makt-anspråk” (Forsgren, s. 196). Forsgren lyfter även fram att den färgade läraren betonar ”den vite mannens och det västerländska kulturens starka beroende av äldre och framstående kulturer i Afrika och Asien”.

Blanck åter i New York

Efter de tunga avsnitten om lynchningen och intervjun med den färgade läraren i Washington blir berättelsen åter mer uppsluppen.

I slutet av maj återkommer Blanck och holländaren till New York efter den långa studieresan. Blanck tar åter in på Plaza men bestämmer sig för att börja leta efter en billigare bostad. (Men vi får aldrig i romanen veta vart han flyttar!) Gat-orna är fyllda och en fem timmar lång jätteparad med militärorkestrar och alle-handa reklam för krigsobligationer drar fram.² Plötsligt ser han i trängseln en vagn med en ”rödbrokig ko” och en ”ung dam, iklädd en operett-fantastisk mejeri-kostym, låtsades mjölka den” (s. 242). På ett plakat står:

Fri mjölk för franska barn!!! Giv!!! Giv!!! Giv!!!

Penningbidrag, små lika väl som stora, mottagas
här eller på kommitténs lokaler 897 Fifth Avenue.

När Blanck vänder sig mot det aktuella huset bakom honom, ser han ”ett annat plakat av jättedimensioner”, vilket layout-mässigt avbildas i romanen (s. 243):

Föreningen fri mjölk för franska barn.

HEDERSORDFÖRANDE:

Madame Raymond Poincaré.

Madame la Maréchale Joffre.

Mrs Woodrow Wilson.

Mrs Thomas A. Marshall.

ORDFÖRANDE:

Mrs Ruskin C. Howard

VICE ORDFÖRANDE:

Mrs Cosmo A. Howard.

Bidrag mottages här!!!

² Jfr artikeln ”Krigsstämning” i Sällskapets bok *Kriget, Wilson och freden*, s. 53ff.

Här förekommer alltså som hedersordförande bland andra två presidentfruar. Och vice ordförande är Mrs Cosmo Howard, Ruskin Howards styvmor, vilket förstås innebära att hans hustru Christine nu har accepterats som fullvärdig medlem av familjen Howard.

När Blanck läser namnen på anslaget, sprider sig "leendet över hans ansikte likt en flottfläck på ett filterpapper". Och hans bröst börjar "svälla av den undanskymde journalistens en smula bittra, men icke desto mindre ljuva stolthet. Det var *han*, som gett upphov till idén".

Blanck stiger in i byggnaden och blir så småningom insläppt genom dörren till "det allra heligaste". Mrs Howard möter honom med utsträckta händer: "Ängel, ängel, ropade hon. Var har ni hållit hus hela tiden! Sitt ner, sitt ner. Berätta allt som hänt er." Men efter någon minut blir Blanck avbruten och Mrs Howard tar över med sin egen berättelse om hur väl mjölkidén slagit an, hur hon blivit mottagen i Paris av president Poincaré och hans fru, marskalken Joffre med fru, och så vidare. I den franska pressen, får vi dessutom veta, kallas den yppiga Mrs Howard nu allmänt "de franska barnens amma".

Mrs Howard berättar för Blanck att Ruskin är förgrymmad på honom för läckan till socialisttidningen: "Vet han, Ruskin ä alldeles rasannes på han?", utbrister hon på skånska. Men Blanck som nu för första gången hör talas om denna misstanke slår ifrån sig. Också han faller in i skånskan: "Mrs Howard, detta ä möcke pinsamt. Ja förstår inte itt or" (s. 249).

Mrs Howard ringer sin make, allt klaras ut och senare under dagen får Blanck ett brev (som återges i sin helhet) och ett paket till sitt rum. Blanck blir bjuden till Mrs Howards loge på operan på kvällen och supé efteråt på hotellet. I paketet finns två porslinskatter från danska porslinsfabriken, som tack för hans bidrag till hennes stora idé. "Katterna placerade han på skrivbordet som ett monument över de tjänster, han gjort mänskligheten", konstaterar berättarrösten ironiskt.

Nästa avsnitt har något av drömmens förargliga förvirringar och förseningar över sig och börjar mycket riktigt med de oroväckande orden: "Blanck hann ej komma i tid till operan" (s. 252). Blanck har lovat holländaren att de ska äta middag på dennes hotell. Under middagen håller holländaren långa filosofiska utläggningar om att det samtida Amerika står på samma utvecklingsstadium som kristendomen under medeltiden (s. 255).

I full konsekvens med romanens övriga innehåll tar holländaren följande exempel (s. 256f): "För några dagar sedan höll mr Ruskin Howard, chefen för kolgruvorna i Sinai – vilket symboliskt namn för övrigt – ett tal till studenterna vid Princeton, i vilket han gav dem några fingervisningar i praktisk filosofi". Han lade fram två "huvudmaximer", vilka mycket väl ordagrant hade kunnat skrivas av någon medeltida kyrkofader. Den första lyder: "Gossar, ni kan leva ett angenämt liv, eller ni kan ha framgång här i livet. Ni kan inte ha båda." Byt bara ut ordet "framgång" mot "salighet", tillägger holländaren, så blir likheten med

medeltiden ännu större. Den andra maximen lyder: ”När ni väl en gång beslutat er för att välja framgången och inte det angenäma livet, låt ingen makt på jorden ställa sig hindrande emellan er och den.” Holländaren säger det inte, men i och med att han redan nämnt kolgruvorna i Sinai, så ligger tanken förstås nära att mr Howard med orden ”ingen makt på jorden” mer eller mindre medvetet kunde syfta på den förhatliga arbetarorganisationen I.W.W.³

Ett sällskap vid bordet intresserar sig för holländarens utläggningar, men eftersom en jazzorkester samtidigt spelar uppfattar de endast brottstycken av budskapet, dock tillräckligt för att de ska få uppfattningen att holländaren förtalar Amerika. De tillkallar polis och holländaren och Blanck blir förda till polisstationen med de två anklagande herrarna i släptåg. Damerna sitter kvar.

Polislöjtnanten kräver att holländaren upprepar vad han sagt men förstår inte mycket av resonemangen, varvid ytterligare irritation uppstår. Så småningom löses dock konflikten, i och med att Blanck råkar nämna att de för ett par dagar sedan ”mottagits av Wilson”. Både polislöjtnanten och de bägge anklagande männen visar sig vara demokrater, så de anklagade blir fria att gå.

Men nu vill de bägge herrarna att de alla ska återvända till hotellrestaurangen, och väl där börjar man diskutera den nutida amerikanska litteraturen, som holländaren passat på att studera under den tre månader långa rundresan. Blanck sitter tyst, så det blir den holländske poetens och de bägge amerikanska damernas åsikter som förs fram. I korthet kan sägas att deras gemensamma omdöme om den amerikanska litteraturen är att den tyvärr inte är realistisk – den romantiserar en gången tid och är alltför fjärran den nutida verkligheten. (s. 257)

Intressant nog läser vi denna kritik just i en realistisk roman som skildrar den amerikanska samtida verkligheten. Den nedlåtande synen på dåtida amerikansk main stream-litteratur bör hänga samman med att Hellström under åren i Amerika själv umgicks i avant-gardistiska litteraturkretsar. I Woodstock medverkade han i Harvey Whites tidskrift *The Plowshare* och han hade ju också kontakt med Eugene O'Neill och The Provincetown Players.⁴

Blanck tar sig samman och smiter till sist iväg. Han kommer till Plaza medan supén ännu är i full gång. Berättaren är på gott humör och vid läsningen är det lätt att associera till filmer av bröderna Marx (vilka dock hör en något senare tid till).

³ I.W.W. uttyds International Workers of the World, som återkommer flera gånger i romanen och även senare i detta medlemsblad. Organisationen lever vidare och har egen hemsida: www.iww.org. Medlemmarna kallas fortfarande ”wobblies”. (Men i romanen kallar Hellström dem I.W.W.-are, alternativt hunkies).

⁴ Om Hellströms medverkan i Harvey Whites tidskrift har jag skrivit på Sällskapetets hemsida. Se ”Gustaf Hellströms vistelseorter och litterära miljöer. Andra delen – Från 1918 till 1953”, s. 13–15. Om Hellström och O'Neill kan man läsa dels i Sällskapetets skrift *Kriget, Wilson och freden*, dels i Medlemsblad nr 38, *Gustaf Hellström och Eugene O'Neills Anna Christie*.

Dansen är i full gång, och utifrån hallen ser dansgolvet ut som ”en jättemyrstack, som minuten innan till hälften jämnats med marken: de ljusklädda damerna voro som ägg, förda omkring av förvirrade svarta myror” (s. 263).

Blanck lotsas fram till Mr Howards bord och de skakar hand. Berättaren firar ironiska triumfer: Bredvid sig har Howard nämligen sina två hedersgäster, en fransk kapten som Blanck finner bekant men först lite senare känner igen som en före kriget framstående *socialistisk* skribent. Något som Mr Howard naturligtvis inte känner till, med diverse förvecklingar som följd. Den andre gästen är en serbisk löjtnant med ”sjutton sår” och snart fem års erfarenhet från skyttegravs-kriget hemma i Europa: ”Blank log invärtes: visste serbern, hur Ruskin Howard under år behandlat hans landsmän nere i Sinai?” (s. 264)

Det visar sig att serbern av Mrs Howard har ombetts att hålla tal och nu är skakande nervös, därför att han helt har glömt vad han skulle säga och inte heller får använda sig av några som helst anteckningar.

Innan det är dags för den serbiske löjtnantens tal hinner en mycket ovillig Blanck bli övertalad att dansa. Damen är vacker men Blanck kan ju inte dansa foxtrot.⁵ Damen vet råd: ”Det går alldeles säkert bättre, om ni placerar ert högra ben mellan mina. På det sättet finns det ingen möjlighet att komma i otakt.” Är det tillåtet i Amerika? ”Åjo, när ingen ser det.” Dansen går bra, men när Blanck försöker samma taktik med nästa dam är skandalen nära...

Så småningom är det dags för serbern att ta till orda, på stapplande engelska. Han är dessutom så märkbart nervös att hela församlingen blir lika nervös som han. Man jublar och applåderar för att hålla modet uppe:

Ladies and gentlemen! Jag är serber. (Bravo! Bravo!) Jag är tjugosju års ålder. (Bravo! Bravo!) I över fem år har jag varit i tranchéerna [löpgravarna]. Hela min ungdom har jag varit i tranchéerna. Och ingen serber, sextio år gammal, har inte varit i tranchéerna över fem år. (Bravo! Bravo!) Ladies and gentlemen! Tranchéerna äro förfärliga att leva i. (Bravo! Bravo!) Kulor falla i tranchéerna, somliga äro små och andra äro stora, mycket stora. [---] (s. 277)

När serbern äntligen gör en paus brakar jublet löst, eftersom alla tror att han är färdig. Men detta tar han i stället som uppmuntran att fortsätta. Under det fortsatta talet ägnar sig Blanck dock åt att samtala med Mrs Howard, som säger sig ha ett intressant börstips att förmedla, topphemligt förstås. Blanck får adressen till en fondmäklarfirma. Dit ska han gå genast i morgon och köpa – för så mycket pengar han kan avvara – aktier i ”Nya Betsockeraktiebolaget”. De står för närvarande i 24 dollar men om ett år kommer de att stå i över 100. ”Men då ska ni sälja för då börjar allmänheten köpa. Förstår!?”

⁵ Foxtroten var 1918 så ny att den ännu inte hade hunnit introduceras i Europa.

Mrs Howard förstår inte själv men förklarar att det hänger samman med att det helt säkert kommer att bli spritförbud inom ett år. Wall Street vill det och kvinnorna vill det också. ”Vissa konsortier i Wall street har gett antialkoholligan öppen check för sin propaganda. Den kommer under den närmaste tiden att drivas med en oerhörd intensitet.” Men hur det hänger ihop med sockeraktierna förstår hon inte. ”Det får ni fråga en finansman om.” (s. 279f)

Den serbiske officerens tal avbryts till sist. Man måste nämligen före midnatt avsluta insamlingen till det nya krigslånet och det fattas ännu 250 000 dollar. Men miljonärerna är på plats, och det tar inte lång stund för tio av dem att skriva ut en check på 25 000 vardera. ”All right then. Good night!”

Nästa dag tar Blanck ut ”så mycket av sitt resekreditiv” han vågar undvara och köper sockeraktier. Ironin blir fullständig när vi får veta att han sedan beger sig direkt till socialisttidningen för att prata med Weintraub. Han vill veta hur det har utvecklats vid kolgruvorna och hur det har gått för de deporterade arbetarna från balkanstaterna. I stället får han beskedet att Weintraub är i fängelse, dömd till tjugo års straffarbete för vägran att gå ut i kriget när han plötsligt utskrivits som soldat.

Förbluffad står Blanck stum. På väg nedför trappan funderar han över ”att av sympati för Weintraub fara tillbaka till fondmäklarna och sälja aktierna”. Men i stället ”for han hem och packade sina koffertar”, noterar berättaren. (s. 284f).

I förvirringen har Blanck glömt att begära de upplysningar han önskat, så han vet alltså inte mer om kolkonflikten och deporteringen än tidigare. Och läsaren får heller inte veta, för detta blir slutet på kapitel fyra, ”Negrer, litteratur och socker”. Därmed avslutas romanens första del.

Romanens andra del. Rekonstruktion

Titeln på romanens andra del är **Rekonstruktion** (återuppbyggnad), vilket syftar på de strävanden och kraftåtgärder som sattes in i samband med att USA skulle ställas om till fredstider igen. Det övergripande målet skulle i stort sett kunna sammanfattas med Donald Trumps valslogan *Make America great again!*

Bengt Blanck är inte helt lätt att få grepp om, trots att han är en av huvudpersonerna. Samtidigt som han ofta finns i berättelsens centrum lägger berättaren inte särskilt mycket kraft eller utrymme på att skildra just honom. Däremot ser vi ofta de övriga personerna genom honom – som journalist är han naturligt nog både nyfiken och observant.

I mångt och mycket fungerar alltså Blanck som ett redskap för berättaren. Redan i första delen glider berättelsens fokus successivt över från Blanck – inledningsvis till mrs Christine Howard och Smiling Smith men så småningom även till mr Howard. Vi möter dem både i offentliga sammanhang och som privatpersoner, i vad som kan sammanfattas som industri- och finansmagnaten Ruskin Howards värld. Detta blir särskilt tydligt när vi nu kommer fram till andra delens två första kapitel.

Andra delens första kapitel: Fientligheterna upphöra

Sedan första delen slutade har drygt fem månader passerat, och berättelsen tar vid dagarna före vapenstilleståndet i november 1918.

Utan inledande krusiduller kastar berättaren oss in i den politiska och stor-kapitalistiska hetluften: ”Ända sedan klockan tio hade en viktig konferens hållits inne i Ruskin Howards allra affärsheligaste. Frågan gällde de politiska utsikterna i Mexiko” (s. 291). Ett tiotal ”finans- och industrimagnater” diskuterar hur man ska kunna utnyttja den revolution som tycks vara på gång i Mexiko. Cynismen flödar. Ska man stödja revolutionen med pengar och vapen, eller ska man motarbeta den? Målet är att få lugn i Mexiko, så att man ska kunna exploatera landets oljetillgångar – olja är framtiden, och Amerika kan inte låta engelsmännen få övertaget på världsmarknaden! Men kanske måste ett krig mot Mexiko till, för att man ska nå dit?

Plötsligt tystnar man. Flygsirenerna fyller luften ”med sitt genomskärande tjut” (s. 295). Vad står på? En sekreterare kallas in och skickas iväg att höra efter. Han stormar snart in ”med andan i halsgropen”: ”Gentlemän, tyskarna ha under-tecknat villkoren för vapenstilleståndet. Fientligheterna ha upphört. Det har kommit telegram från le Havre.”

Nu hade alarmsignalerna fått sällskap. Hamnens tusentals ångvisslor stämde in: oceanångarnas underjordiska kontrabasar, krigsfartygens

hotfulla sirener, lastångarnas skrovliga basar, flodbåtarnas barytoner, bogserbåtarnas gälla diskanter och ångsluparnas skrikiga enuckstämmor. Det var, som om själva luften gripits av delirium tremens. (s. 297)

Inte bara luften utan hela staden dras med:

Nu hade underrättelsen nått massorna nere på gatan. Automobilerna hostade, spårvägslockorna ringde, mänskorna hurrade, tjöt, visslade.

Från affärskatedralernas alla fönster började långa, vita pappersremсор segla ut över gatan, fattas av de föhnliknande luftströmmarna längs skyskrapsväggarna, sugas upp i den blekblå, dåsigas indiansommarhimmeln och ryckas bort av de högre lagrens vindar. Det var pappersremсорna från affärskontorens börsnoteringstelegrafer, som plockats upp ur papperskorgarna eller slitits från apparaterna.

Inklämda mellan skyskraporna började miniatyrkyrkorna klämta i sina klockor. Det lät som en sonat av Mozart, spelad på ett klaver i samma konsertsal, där John Philip Souza anförde sin jättebleckorkester. (297f)

I Ruskin Howards konferensrum har man startat en spontan ringdans och börjat sjunga den populära soldatsången "Oh, boy! Oh, boy! Where do we go from here?" Men så småningom drar man sig ur ringen och störtar till telefonerna för att beställa bord till sig själva och sina hustrur på Plaza, Ritz eller Biltmore: "Ett krig var undanstökat!" (s. 298)

Resten av det långa första kapitlet i del 2 domineras helt av den som nu allt mer framstår som romanens minst sympatiska person, den närmast skurkaktige advokaten Charlemagne Smith, alias Smiling Smith, som här tillåts träda fram i helfigur. Det som skildras skulle kunna liknas vid ett psykologiskt drama i flera akter. Här måste det ändå återges starkt förkortat.

Smith har "ingen hustru att störta hem till, inga planer att göra upp för eftermiddagens och kvällens aktiviteter", konstaterar berättaren (s. 299). Väl ute på gatan ser han "ut över mänskorna, som trängdes upp mot varandra, vilt fäktande med armarna likt drunknande, andfådda och eldröda i ansiktena av en halvtimmes ihärdigt tjutande" (s. 299). Han ser sig om och försöker memorera så många intryck som möjligt från denna minnesvärda dag: "Den åttonde november, en solig indiansommardag - - - Den åttonde november - - -"

En stor tyngd har fallit från hans hjärta. De senaste månaderna har han nämligen i sina tankar ständigt återkommit till tanken: "Om Charlie skulle stupa - - -" Men det tycks inte vara Charlie som individ han egentligen oroar sig för, honom har han ju heller inte träffat så mycket de senaste åren. Men Charlie är ende sonen, i själva verket är han den ende i Smiths långsamt förtvinande släkt som kan föra arvet vidare. Om Charlie skulle stupa, skulle det betyda "förintelsen. Inte bara Charlies utan hela släktens" (s. 301). Smith som tycks indränkt i

rasistiska föreställningar räknar sin släkt som ”en av de *verkliga* amerikanska familjerna, som hotade att för alltid försvinna och lämna plats för imigrationspack, judar, syd- och östeuropéer”. På så vis skulle Charlies död vara en förlust för alla ”100% amerikanare”.

Smith är påverkad av en bok han läst om ”rasproblemet”, *The Passing of the Great Race*, och grämer sig över att de unga män han på senare tid dagligen sett på gatorna knappast hör ”till ’den stora rasen’, härskarrasen, världens civilisatorer”. Hans rashat är uppenbart:

det var de storgädda, blonda, blåögda, som drogo i fält, medan de krok-
benta, brunögda, mörkhåriga kortskallarna stodo på trottoaren och applå-
derade. Amerika offrade sitt bästa och äldsta blod, medan immigranten
stannade hemma och förtjänade grova pengar. Och det var för detta
sammelsurium, för detta pack hans egen ras och den sista av hans släkt
offrade sitt liv! Det var denna raskloak, som skulle ärva Amerikas storhet!
Det var *den*, som representerade Amerikas framtid! (s. 303f)

Men nu är kriget slut och Smith dras med i all den entusiasm och storgädda patriotism som omger honom på gatan: ”Han kände sitt hjärta skälva av övervältigande stolthet. Amerika hade gjort det! Amerika hade räddat världen! Amerika hade visat världen, vad det kunde uträtta!” (s. 305)

Smith tränger sig in i en lunchrestaurang och får sig ett par skinksandwichar: ”Oväsendet var så starkt, att man endast kunde göra sig hörd genom att viska”, läser vi. Smith är långt borta i sina tankar. (s. 309) Men plötsligt ställer sig en man upp på bardisken och lyckas fånga uppmärksamheten med sina rop: ”Det är inte sant, [---]. Kriget är inte slut! Det är bara en tidningsanka! [---]”⁶

Ändå fortsätter New York att fira – när man nu ändå har fått en ledig dag! Men Smith kan inte fira, han beger sig hemåt med tunnelbanan, eftersom hans älskarinna har lånat bilen. Den gamla ångesten har gripit tag i honom igen. Och återigen är det släktens osäkra framtid som spökar. Smiths frånskilda hustru har lyckats driva igenom att Charlie skilt sig från sin varietédansös. Så onödigt, tänker Smith nu, de kunde ju ha fått en son! Men när Charlie kommer hem måste han gifta sig genast igen och skaffa barn!

Väl hemma finner Smith på sitt skrivbord bland annat ett telegram från den frånskilda hustrun Alice Smiths advokat i Chicago: ”Mrs Smith ber meddela hon i går mottog telegram krigsministeriet Washington att löjtnant Charlemagne Smith stupat okt. 23. Detaljer saknas.”

⁶ Ett falskt telegram om vapenvila i Europa anlände verkligen till Amerika, men Hellström missminner sig om datumet. Det rätta ska vara den sjunde november.

Samtidigt ringer telefonen. Det är Smiths älskarinna, Anne Gilmore, som säger sig ha sökt honom överallt och nu undrar om han

reserverat bord på Montmartre i kväll? Vad tänker du på? Alla vi känner ska dit! Inte sant att kriget är slut! Vad gör det, att det inte är sant. Det blir roligt i alla fall. Du kan inte! Du vill inte! Du ska naturligtvis ut med andra. Du börjar bli besynnerlig. Och nu är det John igen! Han har varit ohövlig mot mig idag igen. För en stund sedan vägrade han att bära ett paket från bilen in i hallen. Han svarade helt enkelt, att det var så lätt, att jag kunde bära det själv. Ska jag behöva tåla en sådan fräckhet! Och han föraktar mig. Jag har märkt det många gånger. Jag är säker på att han föraktar mig, därför att vi inte är gifta. Du märker det inte. Mot dig är han alltid underdånig. Och han vet att du alltid tar hans parti. Han vågar inte vara fräck mot dig. Och det är inte sant heller, för det är bara ett halvår sen, han brukade fråga dig, om han var en slav. Och du tyckte det var lustigt och intressant. [---] (s. 317)

Älskarinnan menar att Ruskin Howard minsann aldrig hade tillåtit sin chaufför att vara så oförsämd: "Han skulle ge honom sparken. Men du bryr dig inte om, om en chaufför förödmjukar mig. Du *måste* ge honom en uppsträckning, som biter, om du inte avskedar honom. [---]" Hon undrar till sist varför Smith inte svarar henne med ett enda ord:

– Charlie är död.
– Vem är död, säger du?
– Charlie är död. Charlie har stupat.
Det blev plötsligt tyst i andra ändan av telefonröret.
Smith lät apparaten sjunka mot knät - - -

Fortsättningen av det långa kapitlet ägnas Smiling Smith och dennes chaufför, och då finns väl egentligen ingen anledning att nämna journalisten Bengt Blanck. Han är ju inte närvarande. Men ändå dras Blanck in när berättaren fortsättningsvis börjar resonera kring Smith och den amerikanska "nybygggarfilosofin". På så vis får man här liksom på andra ställen intrycket att Blanck och berättaren är tämligen nära förbundna:

Mrs Howard hade en gång under en lunch, vid vilken Blanck var närvarande, i ett anfall av dåligt humör sagt om sin man: Ruskin tänker inte; han bara planerar. Hon hade i dessa få, vaga ord gett en karaktäristik ej endast av Ruskin Howard utan av amerikanen över huvud. Om omständigheterna – eller etiketten – tillåtit Blanck att begära en närmare förklaring av den förkrossande kritiken, skulle han (förmodligen efter en hel del besvär, eftersom mrs Howards styrka ej låg i skarpa distinktioner

och klart avskurna definitioner) ha funnit, att hennes anmärkning täckte en iakttagelse – eller i detta fall snarare en känslöförmåelse – som var både riktig och omfattande. (s. 319)

Det fortsatta resonemanget går ut på att den amerikanske nybyggarens liv och verksamhet präglas av egen planering och problemlösning. Det finns för honom inga sociala restriktioner som hindrar honom ”att slutföra sin idé och fullfölja sin plan i de former och med de medel, hans handlingsimpuls inger honom.” Den absoluta motsatsen, hävdar berättaren, är Londonbon. Den planerande nybyggaren har bara sin egen familj att ta hänsyn till och behöver därför inte tänka på sina planers konsekvenser för andra. Men den planerande Londonbon måste *tänka*: ”han måste taga tusentals andra människor med i räkningen, innan han förverkligar sin idé” (s. 320).

Denna nybyggarinstant präglar fortfarande många amerikaner trots att de i övrigt lever i det moderna Amerika, som ju utvecklats till ett långt mer komplicerat samhälle, menar berättaren och sammanfattar nybyggarinstantens kvardröjande uttryck i två ord: ”fanatism och laglöshet”. Vid den fortsatta läsningen kan en nutida läsare knappast undgå att associera till ett fenomen som Donald Trump:

Det ligger i den primitiva människans natur att realisera sina impulser, att söka göra sin vilja gällande, att i händelse av motstånd tvinga den på andra individer, med fredliga medel, om det är honom möjligt, eljest med slughet, fräckhet eller våld. Den, som ej lyckas göra sin vilja gällande och som fördenskull finner sig utsatt för restriktioner, söker å sin sida kringgå de[m] med slughet, fräckhet eller våld. (s. 322)

Återigen förs Bengt Blancks erfarenheter på tal:

Mrs Howard hade vid ett tillfälle, under en supé på Plaza, för Blanck uttryckt samma tanke från en något skiftande synvinkel, då hon sagt: amerikanen är nyfiken, men han känner inte sympati.

Hon borde ha tillagt: sympati för andra än sina likar.

Denna typ av folkpsykologiska resonemang var typiska för Hellströms tid, och inte minst för honom själv – som mångårig utlandssvensk ansågs han ha blivit specialist på sådana iakttagelser. Berättaren återgår nu till skildringen av Smiling Smith, som i fortsättningen kommer att illustrera tesen om den kvardröjande nybyggarinstanten.

En halvtimme har gått men Mrs Henningsen, Smiths danska hushållerska som vill höra om han tänker äta hemma, finner honom sittande orörlig med uttryckslöst ansikte och fortfarande ”med telefonapparaten i knät och telegrammet i högra handen”. Vad ska han ta sig till? Slutligen ber han Mrs Henningsen att packa hans gladstonebag för en natt och ringa Mrs Gilmore för att kalla hem John och

automobilen. Smith funderar vidare kring Charlies död, kring den döende släkten och inte minst den frånskilda hustrun, som han nu har börjat hata därför att hon har hållit Charlie ifrån honom. Men vi kan av utrymmesskäl inte följa honom i alla dessa grubblerier.

Så småningom finner vi Smith vid automobilen. När chauffören John ser väskan ber han Smith att få telefonera hem till sin hustru att hon inte ska vänta honom hem i natt. Så vart ska de åka? ”Bort! Bort från New York! Kör norrut, upp åt Hudson. Kör fort när du kan” (s. 330). Smith sitter tyst och grubblar vidare. Plötsligt slår det honom att han egentligen aldrig känt Charlie och att han knappt vet någonting bestämt alls om sonens liv eller tankevärld. Själv befinner sig Smith i en sinnesstämning som gör att han ser sitt liv och sitt arbete för Ruskin Howard som meningslösheter. Släkten Smith kommer att dö ut!

Hur ska han få veta något mer om Charlie? Han ringer till Anne Gilmore, älskarinnan, men hon äter middag på Montmartre och väntas inte tillbaka på länge (s. 338). Lite tveksamt nedlåter sig Smith till ett samtal med John, den finländske chauffören, som visar sig vara lyckligt gift och ha tre barn, två pojkar och en flicka:

Han såg åter på sin chaufför med en blandning av avund och ovilja. En sådan förökade sig! Inte underligt att amerikanen blev fulare med varje generation. Det var människor som han, som skulle ärva Amerika. Han och hans barn! (s. 340)

Smith känner ett starkt behov att få vara bland sina likar, ”att sitta tillsammans med *amerikaner*, riktiga människor med amerikansk tradition bakom sig, människor som förstodo vad man sade, tänkte och kände”. John får order att köra tillbaka till New York och Smith går upp på en av sina klubbar, Gamla Gardet, men där är ingen speciellt hågad att tala med honom när han berättar om sin stupade son. De beklagar sorgen, men snart troppar de av en efter en (s. 341f).

Han söker Daphne Dare på Nattugglan från en telefonkiosk, men efter den uppslitande skilsmässoprocess som tvingats på henne vill hon inte alls höra talas om Charlie: ”Det angår mig inte, om Charlie har stupat. Jag har inte tid längre. Klockan ringer” (s. 343).

Smith står övergiven ute på asfalten, ”hemlös, likt en tiggare som kastats på gatan”. John plockar upp honom igen, han fryser, men vart ska han ta vägen, hur ska han få hela den långa natten att gå, ”vad skulle han tänka på alla dessa långa timmar, till dess det blev tid att fara till kontoret?” Så bestämmer sig Smith att åka hem och bjuda in John, som ju har kört Charlie ibland och alltså borde kunna säga något om honom.

Berättelsen om samtalet mellan Smith och John och dess följder sträcker sig över ett femtiotal sidor och demonstrerar enligt Peter Forsgrens analys mer än något annat avsnitt i romanen ”de verkliga maktförhållandena i samhället”. En kamp

iscensätts ”mellan arbete och kapital där frågor om klass och etnicitet på nytt aktualiseras” (Forsgren, s. 199).

Inledningsvis för romanens berättare ett resonemang grundat i ”den moderna psykoanalytiska sociologien” (s. 345f). I korthet mynnar det ut i konstaterandet att mr Smiths ”andliga ekvation” är tämligen okomplicerad. Han är ett sorts mellanting mellan jägare och diplomat:

Hans yrke bestod i att lägga ut lockbeten, sätta ut giller. Hans villebråd utgjordes av kongressmedlemmar, ledamöter av lagstiftande församlingar, municipala myndigheter, politiska organisationer, fackföreningar och strejkande arbetare.

Avgörande för Smiths framgångar i sitt yrke är, förutom hög intelligens, att han saknar ”känslfantasin”, alltså förmågan att kunna känna med människor som har andra känslor än hans egna. Liksom Ruskin Howard och andra magnater ser han livet i dess högsta form som ett schackspel, där ”män och mänkoöden” endast är och förblir pjäser i spelet. Advokaten Smith är därför som en ”kapitalismens legoöverste”, konstaterar berättaren: ”Saken, för vilken han slogs, var honom på det hela taget likgiltig. Entusiasmen kom med utarbetandet av fälttågsplanen.” (s. 346)

Jämförd med Smith är dennes finländske chaufför John Polk, alias Juani Polkanen, ”en utomordentligt sammansatt företeelse”, finner berättaren. Genom berättarens neutrala men lojala referat av den invandrade arbetaren Juanis tankevärld får vi följa hur denne kom till Amerika och hans fortsatta öden där, fram till hans anställning som mr Smiths chaufför.⁷ Det blir en berättelse om hur en invandrad arbetare genom de yttre omständigheterna blir allt mer radikaliserad för att slutligen sympatisera med de revolutionära idéer som sprids från Europa. Men Juani har under senare år gått vidare. Han har kunnat stadga sig, och han har också tagit sig ett mer amerikanskt namn.

Som oskolad arbetare var Juani efter ankomsten till Amerika inget annat än ”ett bihang till en maskin”. När maskinen av någon anledning måste stanna, fick han själv dra vidare: ”Han var en vandringsman, en hunky,⁸ en nomad i främmande land”, men till skillnad mot vagabonden eller luffaren sökte han verkligen rotfäste, genom att varje gång på något annat ställe söka nytt arbete och hysa in sig i något kyffe som han delade med andra, så att han arbetade när de sov och själv sov när de andra var i arbete (s. 352f).

⁷ Historien om Juani Polkanens ankomst till Amerika har Hellström återgett vid två olika tillfällen och då i delvis avvikande versioner. Se min artikel ”En finsk immigrants alternativa öden i Amerika” i *Medlemsblad nr 11, Gustaf Hellström i Amerika*, som finns tillgängligt på www.gustafhellstrom.se.

⁸ I dessa sammanhang användes begreppet hunky (plural: hunkies) egentligen om arbetare från sydöstra Europa, så Hellström använder tydligen begreppet i en något utvidgad betydelse.

Det som hindrade Juani från att helt enkelt bli vagabond var hans "självhävdelse-instinkt", finner berättaren, men i hans ytterligt begränsade tillvaro kunde självhävdelsebehovet inte finna naturliga uttryck:

Det slog ut i form av förakt. Förakt för amerikanen. Han föraktade honom, därför att han krossat hans dröm. Han föraktade honom för hans grymhet och känslolöshet, som arbetsgivare och arbetarboss, som herre och förtryckare av hunkyn, immigranten. Han föraktade honom för hans ohederlighet. Hela fackföreningsrörelsen var ett enda helvetes skoj. Juani hade sett. Han hade varit med om litet av varje. Han hade sett ledarna smussla under täcket med arbetsgivarna, ta order från dem och pengar. Det var bara i de radikalaste fackföreningarna, som ledarna voro hederliga. Och de radikala föreningarna bestodo till största delen av hunkies. Amerikaner i en förening betydde ohederlighet. (s.355f)

Juani föraktade dessutom amerikanen för dennes "dumhet". Amerikanen trodde på sådant som Juani genomskådat redan efter något år. Han trodde på sådant som "friheten" och "lika möjligheter för alla", som han fått lära sig i skolan. Och att "en amerikan var karl för sin hatt" hade "de höga herrna och de politiska inpiskarna" dessutom lyckats tuta i honom. I Juanis ögon var amerikanen efter sin tid:

Han förstod inte, att det enda sättet att skaffa sig rättvisa var våldet. Han trodde på lögnen. Han var en idiot. I arbetet på den sociala rättvisan var det den invandrande européen, som gav idéerna.

Och han, Juani Pulkanen, var europé! Han var bättre än amerikanen-förtryckaren. Han hade genomskådat sanningen om Amerika. (s. 356)

Men Juani började ett nytt liv, efter att ha tagit sig till New York och fått fast jobb. Målet var att kunna resa hem till Finland igen. Under tiden lyckades han få jobb som taxameterchaufför. Först som strejkbrytare, när de ordinarie chaufförerna strejkade, men när dessa inte återanställdes fick han fast jobb. Efter ett år reste han hem till Helsingfors men där trivdes han inte längre: "Han hade varit borta för länge. Han tänkte inte som de, vilka stannat hemma. Han kände ej som de. Han var hemlös, en främling i sitt eget fosterland" (s. 358).

Så efter ett halvår som taxameterchaufför i Helsingfors for han tillbaka till New York och fick plats i samma firma som tidigare. Han gick in i en finsk "orden", Polstärnan. Där träffade han en landsmaninna och fick plats som chaufför hos den finska köpman som hon tjänade hos. De gifte sig, och så småningom fick han "en bättre plats, hos en amerikansk businessman".

Det var i samband med detta som han bytte namn till John Polk. Han var nu en annan. Det enda som intresserade honom var familjen, Polstjärneorden och pengar. De revolutionära tankarna var borta: "han var John Polk, tredje marskalk

i Polstjärnan, aktad av dess bröder och systrar, han var gift, han hade barn, han var en man”.

I finska ögon skulle han betraktas som en ohederlig chaufför, ”han lurade sina arbetsgivare på ringar, bensin, reparationer och utlägg. Men han gick ej till överdrifter. Efter amerikanska förhållanden var han en hederlig chaufför” (s. 358f).

Någon gång hände det att han läste ”någon strejkhistoria” i tidningen och då kunde de gamla tankarna vakna. Det var en sådan gång som han frågat Smiling Smith om han var en slav. Han föraktade fortfarande amerikanen, men numera ”från Polstjärnesynpunkt. Amerika var ett ungt land. Finland hade en gammal och ärorik historia. Finnarna voro världens tappreste och mest frihetsälskande folk. Fördenskull föraktade John Polk Amerika” (s. 359).

Att John föraktade också Smiling Smith hängde samman med en gåta som han inte kunnat lösa. Smith var den bästa arbetsgivare han haft, alltid godmodig och generös, och genom egna och det övriga tjänstefolkets observationer kände han Smiths och mrs Gilmores privata liv i detalj. Men genom mr Howards finske chaufför, som ibland brukade låna honom exemplar av socialisttidningen, visste han också att Smith hade en helt annan sida.

Smiths godmodighet passade inte in med grymheten i Sinai och inte heller med ”unga Charlies skilsmässoprocess”, som han läst om i tidningarna. Hur kunde en mänska, som var så hygglig, bära sig åt på ett sådant sätt?” Mr Howards chaufför tänkte likadant om *sin* arbetsgivare och de två hade kommit överens om att deras bägge chefer tycktes vara ”godmodiga skurkar”. Inför detta dilemma var föraktet det säkraste: ”John föraktade Smith.” (s. 360)

Detta blir en parallell till Christine Howards uppvaknande i romanens första del, där hon ”instinktivt och med klasshatets hela våldsamhet” tar parti för de förtryckta invandrade kolgruvearbetarna: ”Ruskin Howard var en immigrant-förtryckare, hennes och hennes folks fiende. Han var slavdrivaren och utpressaren. Hon föraktade honom, mera än hon hatade honom.” (Jfr Mbl 41, s. 35)

Vad John Polk ännu inte förstår är att Smiths grymma sida hänger ihop med det kombinerade klass- och rashat han känner i mötet med de sydosteuropéiska gruvarbetarna i Sinai. Dessa ”hunkies” förknippar han i sin tur med den förhatliga fackorganisationen I.W.W. och med de skrämmande rörelserna socialism, kommunism och bolsjevism.

Efter den klagörande inledningen börjar skildringen av Smiths samtal med chauffören. Denne använder inledningsvis samma metod som Blanck hade använt i sin intervju med mr Howard, finner Forsgren, nämligen att i största möjliga mån låta den utfrågade själv berätta. Men där Blancks intervju av berättaren används för att ”kritiskt avslöja en kapitalist och hans odemokratiska och rasistiska idéer” kommer Smiths utfrågning att skildras som ”en maktkamp vars syfte är att krossa en arbetare och invandrare”. En skillnad är också att John ”är omedveten om sin chefs syfte med samtalet, därmed också helt oförberedd på det ’straff’ som väntar

honom som en konsekvens av vad han berättat” (Forsgren, s. 200). Men Smiths avsikt är ursprungligen inte alls att samtalet ska ta denna allvarliga vändning. Från början vill han egentligen bara få veta mera om sin stupade son Charlie, som han insett att han egentligen aldrig lärt känna. Vad kan John berätta om honom?

Redan från början uppstår ett olösligt dilemma för chauffören John. Denne har fått kännedom om en upprörande hemlighet om Charlie, och nu tror han att mr Smith har kommit denna hemlighet på spåren och vill lura honom att avslöja den. Genom berättarens referat av Johns tankar får vi veta att ”en av mrs Gilmores negerjungfrur”, sedermera avskedad, hade berättat för John att hon längst inne i en garderob funnit en undangömd ”pappask med rött sidenband omkring”. I asken fanns brev som avslöjade att mrs Gilmore för en tid haft ett förhållande med mr Smiths son Charlie. Men på denna punkt finner berättaren det nödvändigt att utifrån sin allvetande position lämna klagande information:

Det måste i sanningens intresse meddelas, att Charlie å sin sida ej till en början visste, att mrs Gilmore var hans fars älskarinna. [---] Så fort han fått veta det verkliga förhållandet, hade han dragit sig tillbaka, fylld av ungdomliga samvetsförebåelser och exploderande i anklagelsebrev till mrs Gilmore. (s. 363)

För att stilla vår nyfikenheten får vi veta ”att mrs Gilmore förfört Charlie junior i hämnd över Smiths ihärdiga vägran att presentera sin son för henne” (s. 364).

Som synes bygger samtalet som följer på ett olösligt missförstånd. John vill vara obrottsligt lojal mot unge Charlie och säger sig inte ha något särskilt att berätta om honom, medan Smith tjarar och blir allt mer otålig: ”Du minns väl i Herrans namn, *någonting!*” När inga vädjande förklaringar hjälper börjar Smith misstänka att John döljer något, det syns ju på honom att han ljugar! Smith faller mer eller mindre omedvetet in i juristens beteende och börjar studera Johns ansikte utifrån advokatens synpunkt ”visavi vittnet”:

Vilket förbannat snålt och misstänksamt ansikte! Han hade aldrig lagt märke till det förut. De små ögonen slunko misstroget omkring. Läpparna voro långa och tunna som en stängd portmonnä. Men öronen voro stora, och utstående, som om de ständigt stodo på lur.

Besynnerligt att han inte lagt märke till det förut! (s. 368)

Mr Smith påminner sig att mrs Gilmore alldrig tyckt om John – kanske hade hon rätt i sin värdering av honom! Under eftermiddagens telefonsamtal hade hon ju åter beklagat sig över Johns ohövlighet. Varför avskedar du inte honom? Samtidigt hade hon påmint honom om Johns återkommande fråga ett halvår senare:

”Är jag en slav?”, alltså den fråga vars bakgrund inte heller den svenske journalisten hade sagt sig kunna förklara.⁹

Smith frågar John varför han är så ohövlig mot mrs Gilmore. Som vi läsare vet, men inte mr Smith, anser sig John förmodligen ha sina egna skäl att missakta mrs Gilmore. Men dessa kan han inte avslöja, med hänsyn till Charlie, och ju mer mr Smith lirkar och frågar desto mer förirrar sig John i sina bortförklaringar.

Smith som ju från början endast velat fördriva en lång natt med ett samtal, inser så småningom och då med en känsla av ”plötslig befrielse” att han ”kommit någonting på spåren, någonting, som tog honom bort från de långa timmarnas enformighet. Detta var en ny sida av chauffören. Smith hade hittills endast betraktat honom som ett mänskligt bihang till sin automobil, och utanför den hade John för honom ingen historia.” (s. 374)

Chaufförens egenheter hade Smith tänkt sig berodde på att denne var immigrant, ”att de voro egenheter tillhörande en främmande och efterbliven ras och som sådana en smula löjliga, litet humoristiska likt de folkdräkter, han sett i Schweiz”. Dessa egenheter hade hittills inte besvärat Smith, men tänk om de inte var ”rasdrag, utan tillhörde honom individuellt, att de hade en historia, att de voro resultatet av personliga erfarenheter av ett eller annat slag”. Tänk om John faktiskt var ”en socialist eller bolsjevik som mrs Gilmore misstänkte”. Smith har aldrig föreställt sig att en privatchaufför skulle kunna vara ”socialist, kommunist eller I.W.W.-are” (s. 375). Han ser inte ut som en sådan, men ”tag av honom chaufförskavajen, den mjuka löskragen och halsduken! Sätt på honom gruvarbetaroveralls! Anne Gilmore hade rätt. Kvinnor hade blick för sådant” (s. 376).

Nu börjar Smith sätta hårt mot hårt i ett förhör som tar sig alltmer hänsynslösa uttryck och som han själv benämner förhör av tredje graden. John vägrar hårdnackat att säga något om ”unge Charlie” och känner därför lättnad när Smith i stället börjar fråga honom om hans eget liv. Därmed hamnar han i en fälla.

Det är sent, tre timmar går och så småningom har John tvingats bekänna allt det som Smith varit ute efter: John är ”en hunky, en av immigrantboskapshjorden, en av dem de alltid hade bråk med nere i Sinai”. Hur skulle man kunna lita på en sådan människa? ”Vad tänkte en sådan mänska?” (s. 377) Vad Smith själv tänker får vi veta genom berättaren. Här ett exempel:

Men här satt en liten finsk lus, som för femton år sen förmodligen levat på bröd och sill i en jordkula --- Och *han* föraktade Amerika! Här satt en före detta hunky som för några år sen inte haft mera än han gick och stod i och som nu hade 165 dollars i månaden utom drickspengar, presenter och vad han roffade åt sig på reparationer, ringar och bensinräkningar [---] Och *han* föraktade Amerika! Han kritiserade Amerika!
Vilken satans fräckhet!

⁹ Se *Medlemsblad nr 41*, s. 28f.

Och det var sådana som han , som skulle ärva Amerika! Det var sådana som han och hans avkomma, som utgjorde Amerikas framtid! Det var för sådant pack, hans son offrat sitt liv! Det var för sådana satans lushundar, hans egen släkt utplånats från jorden!

Han såg på John, på hans små stålgrå ögon, hans vita ögonbryn, de utstående kindknotorna, den lilla klumpnäsan mitt i ansiktet. Och han mumlade för sig själv:

No, my boy! This will never do! *Never!* Det här duger inte.

Högt sade han: – This is interesting. Go ahead! (s. 381f)

Så småningom medger John att han ibland varit medlem av radikala fackföreningar. (s. 389) Då blir måttet rågat.

Till sist låter Smith chauffören gå. Eftersom hans son har stupat kommer han att ta ledigt nästa dag, säger han, men han uppmanar John att hålla sig hemma, ”om jag skulle behöva dig” (s. 391).

Smith förspiller ingen tid. Han letar i senaste numret av *The Congressional Bulletin* reda på ”Bihang till utvisningslagen, antagen av kongressen den åttonde oktober 1918”. Han läser texten noga och ringer sedan till närmaste poliskontor och anger ”sin chaufför, John Polk, som en i Amerika icke önskvärd utlänning”. Sedan känner han sig nöjd, och han sover bättre än han hade hoppats.

Nästa dag funderar Smith åter över om han har gjort rätt. ”Frågan var: kunde John anses farlig, nu eller i framtiden?” Svaret kunde bara bli ja:

John hörde till de tysta och inbitna naturer, bland vilka anarkisterna och bombfabrikanterna finna sina lydiga, blinda verktyg. [---] Det var synd om hans familj. Men det kunde inte hjälpas. John måste deporteras. Det var Smiths plikt som amerikan, som patriot, som far till en son, som stupat för Amerikas självständighet, att laga så att han kom iväg. (s. 395).

John häktas samma dag. Inte fullt lagligt, men ordalydelsen i lagen kan tänjas och Smith känner ”chefen för justitiedepartementets New York-avdelning” (s. 396).

Därmed kunde saken vara utagerad. Men obehagligt nog för Smith söker chaufförens hustru honom upprepade gånger de närmaste dagarna, för att få svar på frågan vad som hänt hennes man. Smith tycker synd om henne men vill inte diskutera saken med henne: ”han var rädd för kvinnor och framför allt kvinnotårar. De gjorde honom svag i knäna” (s. 397). När hon inte lämnar honom i fred ens ute på gatan känner han sig till sist tvingad att ”låta häkta mrs Polk för förgelseväckande uppträde” (s. 398). Hon döms till en månads fängelse eller böter på hundra dollar. ”Smith betalade böterna.”

Under förhöret i domstolen hade mrs Polk försökt rädda sin man genom att säga, att om John skulle deporteras så borde även mr Howards chaufför åka med. Det var ju han som berättat för socialistjournalisten om den svenske journalistens

intervju med mr Howard, och det var också han som skickat förstrukna exemplar av socialisttidningen till mrs Howard. Det hade han berättat för John.

Sådant var ju inte straffbart, och det fanns heller inga belägg för att chauffören gjort något annat som man kunde sätta dit honom för, men i ett lång samtal med Howard försöker Smith förmå denne att åtminstone anmäla honom ”som misstänkt att ha skickat den famösa bomben”. Men Howard nöjer sig – denna gång – med att avskeda sin chaufför.

Andra kapitlet: Ruskin Howard och matexperten

I andra kapitlets inledning ger sig romanens planerande och formulerande berättare tydligt till känna: ”En dag lämnade Howards sin våning på Plaza och flyttade in i Cosmo Howards privathotell. Några månader senare flyttade de tillbaka till Plaza. Eftersom omständigheterna, som voro förenade med dessa båda händelser, ha en viss betydelse för flera i denna bok omtalade personer, måste de i korthet relateras.” (s. 401)

Efter vapenstilleståndet stod Ruskin Howard och hans likar dels inför nationella, dels inför internationella problem.

På hemmaplan var problemet främst att kriget hade gett den amerikanska arbetaren högre status, han tycktes plötsligt betraktas som medlem av en *arbetarklass*, något tidigare okänt i en nation bestående av miljontals – individer. I kraft av nödvändigheten av nationell samordning av krigsproduktion och krigsinsatser hade det nämligen blivit nödvändigt att skriva kollektivavtal mellan företag och arbetare. Detta i sin tur förutsatte att fackföreningar accepterades som motparter, medan många företagare ville återgå till systemet ”open shop”, alltså att arbetaren stod ensam mot arbetsgivaren.

När kriget nu var slut vägrade många företagsledningarna att fortsätta samarbetet med fackföreningarna – samtidigt som de krävde att de under kriget ingångna avtalen fortfarande skulle gälla, åtminstone sex månader till.

Under kriget hade i Amerika liksom i andra länder en kraftfull propaganda förts mot fienden, dvs i första hand mot tyskarna. Men när kriget redan efter arton månader tagit slut, så måste det uppammade hatet få sitt utlopp på annat sätt, och här kom efterdyningarna av den ryska revolutionen väl till pass. De krigströtta europeiska länderna stod nu inför ett nytt hot – arbetarrevolutionen!

Amerika måste skyddas, och för att vinna den allmänna opinionen på sin sida började företagarna och deras trogna press att utmåla de från Europa invandrade arbetarna som verkliga eller potentiella revolutionärer, alltså som socialister och rent av bolsjeviker. Alternativen som målades upp i pressen var att antingen skulle Amerika fortsätta att vara ett frihetens lyckorike, eller också skulle det bli ett nytt Ryssland: ”Nu eller aldrig! Amerika eller Ryssland! Överflöd och frihet eller fattigdom och tyranni! Nu eller aldrig!” (s. 412)

En av följderna av det låsta läget på arbetsmarknaden efter vapenstilleståndet blev en landsomfattande och drygt månadslång kolstrejk, som dock förbjöds av självaste president Wilson (s. 417). Strejken blåstes alltså av, och såväl gruvbolaget som strejkledarna tog sin hand från de upprörda arbetarna. I.W.W.-anhängarnas skara ökade, och bland annat i Sinai fortsatte den nu olagliga konflikten: ”det fanns *en rätt*”, läser vi i romanen, ”varken gruvbolagen, regeringen eller strejkledarna kunde beröva gruvarbetaren, han sista rätt som fri medborgare: rätten att svälta” (s. 417f). Arbetarna vägrade att återgå till arbetet och i romanen heter det att de gick på ferier, utan lön och mot strejkledningens vilja.

För att kunna återge händelseförloppet vid kolgruvorna långt borta i Arizona använder sig romanens berättare nu av samma metod som i samband med deporteringen av de 1200 arbetarna i romanens första del, nämligen genom att återge vad Bengt Blanck hittar och läser i pressen:

En dag läste Blanck på sista sidan i New York Times en med petitstil tryckt notis om att slagsmål ägt rum mellan de feriefirande arbetarna i Sinai och Amasonbolagets privata detektiver och konstuplar. Två dagar efter fann han i socialisttidningen på dess första sida en artikel med titeln **”Varför kol är svart som sorgen”**. (s. 418)

I romanen återges denna artikel i sin helhet (ca 3½ sida), men här nedan har några stycken uteslutits:

Ett nytt, med sorgkanter omgivet kapitel har lagts till Sinais svarta historia. Det skrevs häromdagen av Ruskin Howards privata armékår. Och det skrevs med Winchesterkulor.

Thomas Manning är död, två till ligga för döden, ytterligare tolv äro sårade. *Varenda en av dem hade skjutits i ryggen.*

[---]

Efter en stund anlände polischefen. Han bad arbetarna att hålla sig utanför bolagets område. I annat fall kunde han ej ansvara för följderna. Arbetarna svarade med att fråga honom, om de ej befunno sig på allmän landsväg. Han medgav, att detta var förhållandet, och upprepade ännu en gång, att han endast velat varna dem, i händelse de skulle få idén att gå över på bolagets ägor.

Under tiden hade flera automobiler kört fram. I den första sutto Charlemagne Smith och Allen White, bolagets personaldirektör, samt chefen för Chicagodetektiverna. I de övriga automobilerna funnos ett femtiotal detektiver, beväpnade med revolverar och repetergevär.

Enligt vittnens utsago sade Charlemagne Smith till polischefen: – Om ni inte rensar vägen, gör *jag* det. Vittnena hörde polischefen svara: – All right! Go ahead! Charlemagne Smith vände sig till detektiverna och ropade: – Skjut ner de djävlar! Bort med det utländska packet!

Folksamlingen hade börjat springa, då Smith gav order, men kunde inte komma undan i tid för detektivernas mördande eld. En av de sårade arbetarna, som fallit till marken, skulle ha blivit ihjälslagen med gevärskolvorna av detektiverna, om polischefen ej trätt hindrande emellan. En del av arbetarna lyckades till sist rädda sig i hus i grannskapet, men detektiverna förföljde dem in i rummen, bearbetade dem med gevärskolvorna och drevo dem ut igen.

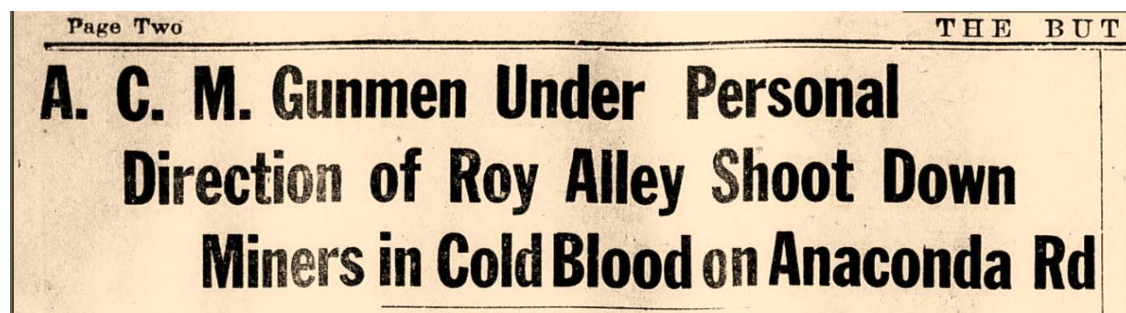
Åter andra av arbetarna sökte bära bort de sårade, men hindrades av detektiverna, som åter igen sköto på dem.

[---]

Enligt The Sinai Recorder och The Sinai Republican började bataljen på det sätt, att ett skott avlossades från ett av husen i grannskapet på Chicagodetektiverna. Ett fotografi av detta hus fanns i dag på morgonen i båda Sinaitidningarna och fönstret, från vilket skottet påstods ha avlossats, har på fotografiet försetts med ett X. Den civile polischefen förnekar att han eller någon medlem av den civila polisstyrkan avlossat ett enda skott. *Närvaron av Chicagodetektiverna under Charlemagne Smith omnämnes ej med ett ord av tidningarna här.* Meningen med denna tystlåtenhet är förmodligen den att låta den övriga pressen i Amerika dra den slutsatsen, att arbetarna skjutit sig själva – i ryggen!

[---]

Det kan ej längre vara något tvivel om, att Ruskin Howard och Charlemagne Smith beslutit sig för att totalt utrota dem, som öppet våga motsätta sig deras vilja. Ruskin Howard och hans kolleger ha ej för intet under långa tider i kapitalistpressen sökt förbereda allmänheten på, vad som komma skall, och de ha gjort det på ett sätt, som i allmänhetens ögon berättigar vilka som helst brott. (s. 418-421)

Motsvarigheten till Charlemagne Smith vid The Anaconda Copper Mining Company (A.C.M.) i Montana hette Roy Alley.¹⁰

¹⁰ Rubrik från *The Butte Daily Bulletin* 22 april 1920, s. 2. Hämtad från Library of Congress/chroniclingamerica.loc.gov.

Romanens berättare tar nu tillbaka ordet och sammanfattar då till sist Bengt Blancks fortsatta observationer i pressen:

Några dagar efter läste Blanck i de borgerliga New Yorktidningarna en av Förenade nyhetsbyrån utsänd beskrivning av ”bataljen i Sinai”. Den innehöll alla de detaljer, som omnämnts av Sinaitidningarna, och tillfogade dessutom, att de feriefirande arbetarna i närheten av Amasongruvorna konstituerat sig till – en sovjet. (s. 422)

Nästa avsnitt i kapitlet börjar med ett konstaterande: ”Ungefär samtidigt med kolstrejken lämnade Howard sin våning på Plaza och flyttade in i Cosmo Howards privathotell” (s. 423).

Ruskins och Whitmans gamle far hade under många år hotat att flytta ifrån New York med ”dess allt mera överväldigande vulgaritet, dess invånares otroliga okänslighet och brutalt leende egoism”. Men också andra saker besvärade.

I det stora företaget hade hela släktens förmögenhet så småningom samlats: ”Farbröder, som voro lantbrukare eller professorer, kusiner i diplomatiska kåren, ogifta fastrar och mostrar: alla väntade vid varje ny familjebolagsstämma en högre utdelning” (s. 425).

Cosmo hade länge fortsatt av ren pliktkänsla, men när Ruskin föreföll mogen att ta över hade han utan saknad lämnat över ansvaret för släktföretaget på honom. Själv hade han några mil norr om New York grundlagt ”en konstindustriell koloni: gobelängväverier, porslins- och krukmakeriverkstäder, konstsmedjor, möbelsnickerier, och hans privathotell i New York stod för det mesta tillbommat”.

Under sina promenader i New York på senare tid har Cosmo upplevt obehagliga och rent av upprivande incidenter, och därför har han nu äntligen bestämt sig. Han vill flytta till Florens, som han ”för länge sedan för första gången besökt i sällskap med John Ruskin, vilkens lärjunge han varit i Oxford på den tid, hans egen far varit amerikanskt sändebud i London”. Han hade ”drömt drömmar om en värld och ett liv, helt olika dem han på några år när lämnat fullständigt bakom sig” – familjeföretaget hade kommit emellan (s. 426).

Därmed har vi introducerats till Ruskin Howards konst- och kulturintresserade far Cosmo, vars namn knappast är valt av en slump.¹¹ För övrigt signalerar ju redan Cosmo Howards val av förnamn till sina söner – Ruskin och Whitman – sådana intressen.¹² Som framgick strax här ovan, hade Cosmo Howard i sin ungdom studerat för John Ruskin i Oxford.

¹¹ Cosmo är den engelska formen av Cosimo, så associationer till renässansfursten Cosimo di Medici i Florens är fullt rimliga.

¹² John Ruskin (1819–1900) var brittisk konstkritiker, poet och författare. Konstprofessor i Oxford. Var en av initiativtagarna till den prerafaelitiska rörelsen. Walt Whitman (1819–1892) var journalist men framför allt känd som en av de stora amerikanska poeterna.

Vi får anledning att återkomma till Cosmo Howard. Men först vill berättaren inför Ruskins flytt till privathotellet uppdatera oss vad gäller dennes och Christines äktenskap – ett av romanens teman är ju ”Den amerikanska kvinnan och det amerikanska äktenskapet” (se förra medlemsbladet, s. 14).

Trots sin ”kalla businessberäkning”, konstaterar berättaren, är Ruskin ”i grunden en ohjälplig romantiker av det ungdomligt naiva, oreflekterade slaget” (s. 427). Men det intima äktenskapslivet har blivit slentrian, och som vi ska se har han även av andra skäl tröttnat på hustrun. Han har börjat fundera över sitt eget agerande:

Han såg sig tillbaka: på vad han gjort, hur han gått till väga, brutaliteten, med vilken han skilts från sin första hustru och slitit banden med sina barn. Synen var ej moraliskt tilltalande. Och det fanns – som vi i det följande skola se – en karaktärsegenskap, för vilken Howard i full överensstämmelse med professor Freuds teori hyste en alldeles speciell avsky: brutalitet. (s. 429)

Eftersom han ville uppfatta sig själv som en väluppfostrad människa pinade det honom ”att han själv i sitt passionsfyrverkeri uppträtt brutalt”. Han ”ångrade sig djupt, ej precis att han gift sig, men att han låtit skilja sig, så som han gjort”.

Hans uppfattning av Christine hade fått lida av detta dåliga samvete. Förutom desillusionen kring det äktenskapliga samlivet och det dåliga samvetet visavi den tidigare hustrun hade en avgörande faktor tillkommit, nämligen hennes sociala framgång, som ju hade varit oerhörd.

Han hade själv önskat henne framgång, ”själv hoppats på den och själv hjälpt henne till den”, men nu hade den fått honom att önska henne långt bort – som ”en önskan att se henne med tjockändan av kikaren för sina ögon”. I det följande tycks vi följa vad som rör sig i Ruskins medvetande, om än i berättarens ur- och ordval.

I och med framgången i Frankrike med Kommittén för fri mjölk till franska barn hade Christine kommit ”att förkroppsliga en alldeles ny amerikansk kvinnotyp, den internationella” (s. 430). Idén hade slagit an hos de styrande. Och genom den franska pressens ”oändligt varierade” rubriker på temat ”Amerikansk kvinna förser franska barn med fri mjölk”, hade idén genast ”lyckats gripa allmänhetens fantasi genom att tilltala dess två djupaste behov: kravet på storslagenhet, stora dimensioner, och kravet på ’hjärta’”. Ruskin, som ju visste hur och varför idén över huvud taget hade uppkommit, var inte lika imponerad. Han kunde heller inte försonas med den franska pressens smeknamn på henne – ”De franska barnens amma” – särskilt när det också spreds tillbaka till Amerika: ”Detta ständiga alluderande på hennes fylliga byst berörde honom obehagligt”, läser vi. ”Stora bröst voro ej på modet i andra civiliserade länder än Frankrike, där man ännu envisades att accentuera den rent yttre sexuella skillnaden mellan könen” (s. 432).

Christines andra besök i Frankrike under sommaren hade varit ett formligt segertåg. Hon sågs som ”en nationens välgörarinna”, hon konfererade med minist-

rar och "besökte 'sina barns' fäder" i löpgravarna, omgiven av höga militärer. Bland biografernas journalfilmer "från slagfält och löpgravar" såg man också henne "omringad av arbetarklassens mödrar och barn, sjungande marseljäsen eller utdelande choklad och sötsaker, hon fört med sig från New York".

I fortsättningen tycks det mig oklart om det verkligen enbart är Ruskins tankevärld som vi följer, eller om inte berättaren formulerar egna uppfattningar – ibland dessutom med påtaglig ironi:

På så sätt kom det sig, att Christine Howard som själv aldrig haft några barn av den anledningen, att hon alltid hyst en naturlig – eller onaturlig – motvilja för allt mänskligt under femton år, till sist framstod som symbolen för det, som med rätt eller orätt i allmänhetens ögon representerar det högsta och vackraste hos kvinnan: moderskärleken. (s. 433)

Egendomligt och ovanligt nog, fortsätter berättaren, blev Christine profet också i sitt eget fädernesland. Eftersom hon var en social outsider i New Yorks exklusiva cirklar "var hon från själva begynnelsen befriad från svartsjukans handicap". Societeten accepterade henne. Allt annat hade verkat alltför odemokratiskt i denna nya tid, och hennes "internationella rykte var ej heller att förakta" (s. 434). Mrs Howards kommitté kom också att stå som originalmodell för "kommittéer för fri mjölk för italienska barn, serbiska, polska, tjeckoslovakiska barn".

All denna framgång var "så oväntad och av sådana dimensioner" att hon tappade huvudet:

Hon förlorade resten av den lilla omdömesförmåga, hon en gång ägt. [---]
Hon glömde, att mjölkkommittén från början endast varit avsedd som ett medel till ett mål, vilket, vad man än för övrigt kunde säga om det, knappast kunde kallas moraliskt aktningsvärt: att tvinga ett så stort underhåll som möjligt ur Ruskin och sedan lämna honom, för att leva ett liv i överensstämmelse med hennes egna sexuella i vulgär och billig orientalism utstyrda drifter. (s. 434f)

Christine tog rollen som "nationell välgörarinna och framtidskonstruktör" på fullt allvar och levde sig in i den "efter måttet av sitt eget förstånd, med en blandning av ärlig husmoderssträvan och grandiosa operagester". Effekten blev "sällskapspektakel", komiskt för hennes åskådare utom för "hennes närmaste anhöriga, och i detta fall särskilt Ruskin Howard".

I Paris log man overseende: Oh, så amerikanskt! I New York skrattade man öppet bakom hennes rygg: "She's a scream, my dear!" Men det var inte ett elakt skratt: "Hon vädjade direkt till amerikanens sinne för humor, amerikansk humor, vars själva väsen som bekant är överdriften och som sådan en smula hjärtlös, fri från medlidande och 'tåren i ögonvrån'".

Den desillusionerade och ångerfulle romantikern Ruskin Howard led, för det var ju *hans* hustru. ”Nu såg han endast det vulgära” (s. 436). Men utåt var han på sin vakt och uppträdde alltid lojalt, ingen skulle kunna säga att han uppträdde brutalt mot henne. Han försvarade henne ”då hon kritiserades och förlöjligades av hans närmaste. Mot henne själv var han ridderligt uppmärksam och till och med öm”.

Men han undrade hur det skulle sluta. Utan att vilja fundera närmare på vad som kunde vänta hoppades han innerst inne att hon skulle förälska sig i någon annan och begära skilsmässa. I så fall skulle han gärna ge henne ett rundligt underhåll, om så var nödvändigt. I vilket fall som helst sågs de inte mycket, utan ägnade sig åt sällskapslivet: ”De kunde med skäl sägas vara skepp, som då och då, likt luxuöst utstyrda passagerarbåtar, mötas i natten.”

Med detta konstaterande har berättaren nått målet med sina utläggningar om makarna Howards äktenskap. Läsaren förstår nu att de behöver egna privata utrymmen och att deras respektive sällskapsliv blivit så omfattande att de inte längre kan bo kvar på Plaza: ”Gamle Howards privathotell var därför på det hela taget den bästa lösningen” (s. 438).

När nästa avsnitt börjar är berättaren på sitt bästa ironiska humör:

Cosmo Howards hem hade med åren förvandlats till ett museum av tvivelaktigt värde, med äkta och förfalskade antikviteter och gamla mästare om varandra, resultatet av hans årliga besök före kriget i Europa. (Bland antikvitetshandlarna i London och Paris hörde han till det halva dussin amerikaner, som gingo under benämningen de gyllene kalvarna och som konstant lurades på det systematiska sätt, att man för varje autentiskt antikt föremål prackade på dem ett par, tre förfalskningar.) (s. 439)

När Ruskin skulle ta över privathotellet såg han därför till att anlita sakkunniga experter:

Allt som var påtagligt förfalskat eller tvivelaktigt, skänkte han under namnet Den Howardska donationen till New Yorks Metropolitan Museum, vilket i sin ordning gav anledning till blandade känslor hos museets direktörer. Å ena sidan ansåg man sig ej kunna avböja gåvan, eftersom man med ett hövligt avslag riskerade att också en gång i tiden gå miste om resten. Å andra sidan visste man ej, vad man skulle göra med de värdelösa vagnslasterna. Att begrava dem i källaren var ohövligt. (s. 440)

Bland de experter som Ruskin Howard anlidade var också kapitelrubrikens armeniske mattexpert, som nu träder in på scenen. Vi ser honom tydligtvis genom Howards rasistiska ögon: ”Det var en fet, olivoljig liten man av orientaliskt utseende och med ett uttryck i blicken och drag i ansiktet”, som kom Ruskin att tänka på härskaren i ett turkiskt harem.

Armeniern är inte sen att säga att han och Ruskin varit studentkamrater på Harvard. Armeniern heter Donchian och Ruskin erinrar sig nu att de en tid umgåtts flitigt:

Han hade mött honom på en bjudning hos en av sin fars kusiner, som var professor i det senelisabetanska dramat. Donchian, som var åtskilliga år äldre, hade presenterats för honom som en armenisk skald, son till en matt-handlande, som lyckats fly med sin familj från Konstantinopel undan en av de många turkiska massakrerna och slutligen hamnat i New York, där han börjat tillvaron på nytt som matthandlande och haft lycka med sig. (s. 442)

De hade för en tid varit mycket nära vänner. Den nye vännen hade såväl fantasins som talets och berättandets gåva: ”Helst av allt lyssnade han till Donchians beskrivningar av haremslivet.” Men när Ruskin talade med sin far Cosmo, om sin nya armeniske vän hade den desillusionerade miljonären frågat: ”Har han försökt lura några mattor på dig?” Efter detta hade Ruskin dragit sig undan utan vidare förklaringar.

Men nu har Donchian alltså åter dykt upp låtsandes som ingenting. Tvärt om är armeniern full av beundran och säger sig ha läst så mycket om vännen Ruskin i tidningarna. Men Ruskin har dåligt samvete och läser in sorg och kritik i armenierns ansikte och även i dennes kommentarer kring de många mattor som han värderar.

Och vad har Donchian egentligen syftat på, vilka tidningar har han läst? På senare tid har en indignationsvåg svept genom landet. Med start i ”de intellektuellt-radikala tidskrifterna, sådana som The Nation och The New Republic” kritiserar Howard och andra industrimagnater numera hårt även i ”den lilla av icke-intellektuella lästa grupp av borgerliga tidningar, som smickrade sig med att vara självständiga” (s. 450).

Det som ifrågasätts är ”visheten av den nu pågående rekonstruktionsmetoden”. Regeringen fick också sin beskärda del: ”Regeringens metod att förbjuda kolstrejken och stål- och kolmagnaternas våld- och blodregim hade ännu så länge endast haft ett odisputabelt resultat: att driva också de 100 % amerikanska arbetarna i armarna på radikalismen.”

Undersökningskommissioner hade skickats till gruvdistrikten för att undersöka beskyllningarna om bolsjevism bland arbetarna, och deras rapporter hade börjat publiceras i de intellektuellt-radikala tidskrifterna. Det visar sig att merparten av arbetarna inte ens hade en aning om ”vad bolsjevism, kommunism eller socialism ville säga; de strejkade för brödet för dagen. Och deras krav möttes med gevärskulor, polisklubbor, spioner och häktningar” (s. 451).

Mest oangenämt för mr Howard var dock den inflytelserike och allmänt accepterade fackföreningsledaren Samuel Gompers yttrande i en intervju: ”Intet land på jorden kan uppvisa ett så hårdhärtat förakt för människan och en sådan brutalitet mot arbetarna som vår nations arbetsgivare.”

Under lunchen på tu man hand hade Ruskin uppskattat att armenierna talat om annat än tidningarnas kritik. Tvärt om hade han sagt sig beundra Howard och dennes kollegor: "Vad världen behöver just nu, är businesshjärnor, Big Businesshjärnor".

Så hade armenierna blivit ännu mer ordrik, och när de skildes åt tre kvart senare hade Howard tänkt på faderns ord om mattorna. Men nej. "Donchian hade ej lurat några mattor på honom. Han hade lurat på honom hela den armeniska rasen" (s. 457). Hur hade det gått till? "Plötsligt hade han suttit med handen full av tidningsklipp och brev och läst utdrag ur dem. Hårresande saker: mord, våldtäkter, lemlästningar, stympningar, grymheter av de mest otroliga slag." Allt detta upprepades så gott som dagligen "utan att någon i Europa eller Amerika ansåg det mödan värt att göra mycket mera än att protestera. [...] Var detta rätt, var detta kristligt handlat och tänkt av armeniernas egna rasbröder, den vita mannen? [...] Mer än en miljon har redan mördats. Över en och en halv miljon har redan deporterats. Det finns en halv miljon föräldralösa barn därnere." ¹³

Något hade förstås gjorts. "Amerika hade skickat en klunga missionärer dit ner. Det amerikanska röda korset hade sänt några hundra funktionärer, läkare och sjuksköterskor." Men det var alldeles otillräckligt, det behövdes "någonting med verklig amerikansk efficiency bakom" (s. 459). Och det fanns inte tid att vänta tills ett eventuellt framtida Nationernas Förbund skulle kunna göra något. Det behövdes "en man, en enda man [...] med tillräckligt mycket fantasi för att se och känna med dem, en man med fantasi och hjärta och makt" (s. 460).

Den enda som skulle klara detta, hävdar Donchian efter en del ytterligare resonemang, är Ruskin Howard! Denne har ont om tid och låter sig övertygas. De stämmer möte på Howards kontor nästa förmiddag, men när han i bilen på väg till kontoret nästa morgon som vanligt ska ögna igenom *New York Times* finner han redan på första sidan en stor rubrik: "**Ruskin Howard startar jättefond för det armeniska folkets räddande.**"

Berättarens ordval färgas fortsatt av Ruskin Howards rasistiskt färgade tankevärld. Till mötet på förmiddagen, läser vi sålunda, kommer Donchian in med "en vitskägig illustration ur gamla testamentet, patriarken, samt en tredje liten fet olivoljig herre. Denne och Donchian voro klädda i jacquette" (s. 463). För att arbetet snabbt ska komma igång föreslår Howard att de borde ta över "Fri mjölk för Franska barnorganisationen", eftersom den kommittén ska stänga och de har "vanan inne att handskas med välgörenhetsfrågor" (s. 464).

Efter en tid publiceras ett upprop i de mer betydande amerikanska tidningarna och tidskrifterna, där man förklarar armeniernas utsatta situation och uppmanar läsarna att skänka pengar till det hjälparbete som nu ska organiseras. Uppropet fyller fyra sidor i romanen. Det har formulerats av armenierna men därefter godkänts av Ruskin Howard. Sist läser vi:

¹³ "Reportern Gustaf Hellström har bevarat sin aktualitet: dessa svarta sidor om turkarnas folkmord på armenierna är skrivna åttio år före Orhan Pamuk...", skriver Ivo Holmqvist under rubriken "Inget nytt under solen" ... i *Medlemsblad nr 12*, våren 2007. Detta apropå den turkiska regimens missnöje med att Pamuk tilldelades Nobelpriset 2006.

Sänd check eller kontant gåva direkt till:
Ruskin Howard, generalpresident.
76 Broadway, New York City.

Uppropet kommenteras förstås. ”Den borgerliga pressen tog av sig hatten i spaltlånga ledare. Åter igen en amerikansk mångmillionär, som givit världen ett nytt bevis på äkta amerikansk idealism och varmhjärtanhet” (s. 469).

Ledarartikeln i New Yorks socialisttidning är mindre vördnadsfull, och slutklämmen gör Ruskin Howard verkligt ”betänksam”:

I sitt upprop skriver mr Howard bland annat:

Deporterade? Ja, men vilken eufemism för den mest hårdhärtade och känslolösa grymhet. Deportering betyder förlusten av ens hem, ens affär, ens personliga ägodelar. Deportering betyder, att man drives ut i öknen, tvingad att vandra med bajonetten bakom sig. Deportering betyder att man förnekas tak över huvudet, föda och dryck. Deportering betyder att man utsättes för övervåld och kalkylerad grymhet.

Detta skrives av samme man, som för ett år sedan själv deporterade över tusen arbetare från Sinai, drev dem med gevär och revolverar ur deras hem, forslade dem ut i New Mexicos stenöken och lämnade dem där utan tak över huvudet, utan föda eller dryck!

Som det låter i en gammal operettvisa:

”Man ska aldrig låta högra handen veta, vad den vänstra – foten gör!”

Denna onekligen bekväma livsprincip har Ruskin Howard och hans kolleger lyckats införliva med sig själva till en grad, som når den hart när ouppnåeliga fullkomligheten. (s. 470f)

Howard lät omedelbart dra in uppropet och ersatte det med ”ett annat, som han noga granskade, innan han signerade det”. Men det var för sent. ”Under flera dagar fick Howard mottaga massor med hotelsebrev med deporteringsparagrafen innesluten i dem och blåkritad.” Utanför hans kontor och privatbostad placerade polisen ut detektiver. Kapitlet slutar: ”Själv anmälde han sin avskedade finske chaufför som misstänkt att ha skickat honom bomben för ett år sedan. Efter en vecka fick man tag på honom.” (s. 471)

Tredje kapitlet: Mrs Howard är nära att utnämnas till officer av hederslegionen

När i tiden kapitel tre egentligen kan sägas börja går knappast att avgöra, eftersom det som inledningsvis berättas redan har pågått under en längre tid. Berättelsen fokuserar nu på mrs Howard men vid upprepade tillfällen i kapitlet möter vi också Bengt Blanck, som blivit hennes förtrogne samtalspartner.

Det tycks helt enkelt vara så att andra delens kapitel tre utspelar sig under samma tidsperiod som kapitel två, det vill säga från november 1918 till någon gång i mars. De bägge kapitlen skildrar alltså två parallella skeenden, det ena med fokus på Ruskin Howard och det andra med fokus på dennes hustru Christine.

Slutet av tredje kapitlet (och därmed också romanens slut) inträffar dock något senare i tiden än slutet i kapitel två. Av tredje kapitlet framgår nämligen att Ruskin Howard har rest till Parisförhandlingarna i spetsen för en armenisk delegation, och det måste ju ha tagit en viss tid innan armenienkommittén hade kommit så långt i sitt arbete. Vi är rimligen framme ungefär vid månadsskiftet mars-april 1919 när romanen slutar.

En av poängerna med denna genomgång av romanens tid är att den motsäger uppfattningen att Bengt Blanck skulle vara helt utanför berättelsen under den tidsperiod som skildras i de två första kapitlen i romanens andra del. Vi får visserligen i allmänhet inte reda på vad Blanck företar sig på egen hand (inte ens var han bor eller vad han skriver om i sina artiklar), men han finns där i bakgrunden och det framgår av kapitel tre att han träffar och resonerar med mrs Howard då och då under hela tidsperioden november-mars.

Som framgått ovan nämns Bengt Blanck dessutom av berättaren några gånger även i de två första kapitlen, så han är inte bortglömd. Däremot blir det ju i romanens andra del tydligt att det inte är Blanck som är romanens främsta huvudperson. Ofta är han i stället mer av en observatör. Tydligt är också att romanens berättare ägnar huvuddelen av intresset åt att analysera och skildra de tre andra huvudpersonerna, alltså Christine Howard, Ruskin Howard och Charlemagne Smith. I analysen av mrs Howard tar berättaren dock ofta hjälp just av Blanck.

Liksom var fallet i kapitel två börjar kapitel 3 med resonemang. Mrs Howard sägs till en början ha förvånats storligen över sina framgångar med kommittén. Kan allt detta sagolika verkligen ha hänt henne! Har *hon* åstadkommit detta! Men när hon väl insett att det faktiskt är så, har hon börjat fundera över hur hon i så fall borde uppträda.

Man har börjat betrakta henne som en sorts modern Florence Nightingale, och hon har nu själv läst några böcker om denna. Problemet är att hennes mål från början helt enkelt var att göra sig självständig från Ruskin, för att kunna leva ut sin sexualitet. Men en Florence Nightingale kan ju inte ha några sådana begär! Så hur ska hon spela sin roll?

Vad ska hon ta sig till? Eftersom Blanck är svensk och borde kunna förstå har hon valt ut denne till sin biktfader och förtrogne. Hon berättar hela bakgrunden till mjölkhistorien och frågar honom om och om igen, när de träffas, hur hon skulle kunna lösa sitt dilemma. Men Blanck kan inte se något dilemma. Det finns ingen rimlig anledning för henne att ”spela en roll i stället för att uppträda, som hon hittills gjort”. (s. 478)

På detta hade Christine Howard ständigt samma svar till hands:

– Ni är svensk, ni förstår inte, svenskarna är dumma. Om ni varit fransman i stället!

På detta svarade Blanck ständigt:

– Fråga en fransman! Ni umgås dagligen med fransmän från högkommissionen.

– Ni bara gör narr av mig.

Nej, Blanck vill inte göra narr av henne. Och det är sant. Däremot är han ju journalist och utrikeskorrespondent. Hans yrke är ”att skildra revolutioner, sociala omvälvningar, gatuplopp, storstrejker och dylika företeelser. I brist på bättre är han intresserad av att se till och med en landsmaninna gradvis integrera”. Men det säger han förstås inte till henne.

Inför fenomenet Christine Howard, som nu har biktat sitt tidigare liv för honom, förhåller sig Blanck kyligt objektiv. Han ser henne som ett fall:

Han tvivlade ej på att en professor Freud ögonblickligen skulle klassificera henne bland exhibitionisterna med puritansk anstrykning, henne lika väl som för övrigt en stor procent amerikanskor med ett omätligt behov att ”lysa”, att placera sig själv i högre relief. (s. 479)

Christine fortsätter att skärsåda sin situation men kommer ingen vart. Hon lockas visserligen av fransmännen. Hennes förste och bäste älskare, Jaques Tournier, var ju fransman. De två åren med honom kan hon aldrig glömma, trots att han till sist övergav henne. Visserligen påstår romanens allvetande berättare att Jaques Tournier i själva verket var ”en tämligen vanlig genomsnittsfransman”, men för Christine hade han varit ”en uppenbarelse från en annan värld” (s. 483).

Christine följer så småningom Blancks råd och börjar söka upp och försöka samtala med en ung fransk löjtnant, Paul Duval. Denne ”var liaisonofficer vid den franska högkommissionen och som sådan hade han till uppgift att uppehålla förbindelsen mellan den och mjölkkommittén”, läser vi. ”Han var en helt vanlig fransk löjtnant, före kriget kontorist på ett skeppsklarerarkontor i le Havre. Han var sårad och bar på vänstra bröstet ett krigskors, ej med palm utan med en helt blygsam divisionsbronsstjärna.”

Men Duval är svår att konversera, Christine är som vanligt rättfram och nyfiken, men han är blyg, snarast skygg inför hennes uppenbarelse:

Hon kunde se på hans högra ärm att han varit sårad. Hon frågade honom:

– Är ni svårt sårad.

Hans bleka hy blev plötsligt blodröd:

– Oui, madame. Ganska svårt.

– Hur?

Han rodnade på nytt och svarade undvikande. (s. 487)

Det är numera så gott som dagligen som Christine och Duval träffas, och hon har som vana att fråga ut honom om hans liv före kriget. Var han gift eller åtminstone förlovad? ”Tänkte han inte gifta sig? Var han inte förälskad i någon liten fransyska i le Hâvre? Inte ens det! Ville han inte gifta sig med en amerikanska? Tyckte han inte om självständiga kvinnor? Tyckte han om musik? Vilka franska författare tyckte han bäst om?”

Duval är uppmärksam men skygg och ger sällan några definitiva svar.

När Christine och Blanck träffats har hon brukat ”underhålla sig med honom om tre ämnen: sockeraktier, musik och sig själv”, men på sista tiden har musiken undanträngts av ”fallet Duval”, och en dag förklarar hon för Blanck: ”Den lille franske löjtnanten är förälskad i mig”.

– Och, mr Swede, – vad skall jag göra nu? Vad råder ni mig till?

– Förälska er i honom!

Christine skrattar bort detta förslag, men ”en tid efter” medger hon att hon försöker bli kär i fransmannen. Och så blir det också. Blanck förstår det när han insett att hon helt har slutat att tala om Duval. Men det är tydligt också på annat sätt:

Han stötte på Duval flera gånger på middagar hos Howards, vilket ännu mera styrkte honom i hans förmodande, eftersom Duvals ställning vid högkommissionen knappast var sådan, att den i och för sig borde ge anledning till en så pass intim social samvaro. (s. 491)

Läsaren kan i sammanhanget konstatera att Blancks egen ställning hos Howards tydligen numera är sådan, att *han* tveklöst blir bjuden på dessa middagar!

Emellertid är mrs Howard inte odelat lycklig över sin förälskelse: ”*Det är vackert. He’s a darling. Men han är också konstig. Försök och fråga ut honom, på vad sätt han är sårad.*” Blanck frågar verkligen, men utan egentligt resultat, eftersom Duval svarar så svävande.

”Efter ytterligare en tid bad mrs Howard om ett enskilt samtal med Blanck. De drucko te på Ritz.” Blanck som är svensk kan förstå, menar mrs Howard. Hon

är olycklig, enbart olycklig: ”Den här spänningen har varat för länge. Jag är så nervös, att jag inte vet - - - Jag kan inte säga, hur nervös jag är. Vad ska jag göra?”

”Gå till en psykoanalytiker!” Först tror hon att Blanck gör narr av henne, men han menar allvar och tillägger: ”Alla människor låter psykoanalysera sig nu för tiden i Amerika. Varför inte ni? Om det inte hjälper, kan det i alla fall inte skada.”

Tror Blanck på psykoanalysen? ”Naturligtvis tror jag på det. Allra mest här i Amerika” (s. 492). Mrs Howard ber om en närmare förklaring och Blanck lägger ut texten under en dryg halvtimme (tre och en halv boksidor). Hans förhoppning är huvudsakligen, anförtror berättaren oss, ”att efteråt få veta analytikerns förklaring av Christine Howards gåta”.

Nästa gång de möttes sade hon:

– Jag har varit hos doktor Osborn.

– Vad sa han?

– Aha!

Blanck fick aldrig veta vad analytikern sagt – (s. 495)

”Ungefär vid denna tid blev det bekant, att den franska regeringen tilldelat mrs Howard hederslegionens officersrosett.” Så börjar nästa avsnitt i detta det tredje och sista kapitlet i romanens andra och avslutande del.

Mrs Howard skulle helst ha velat ge en stor middag i det Howardska privat-hotellet, så att överlämnandet kunde ske där, men olyckligtvis måste

Ruskin Howard lämna New York en tid innan. I spetsen för en armenisk delegation för han nämligen till Paris för att inför fredskonferensen framlägga vissa önskemål i samband med Mindre Asiens politiska framtid. Av denna anledning och den därmed sammanhängande etikettfrågan ansåg hon det olämpligt att förlägga ceremonien till New York. (s. 496)

I stället ska överlämnandet ske vid den franska ambassaden i Washington. Men några dagar innan hon ska resa dit ger mrs Howard ”en mindre formell middag för de i New York varande medlemmarna av den franska högkommissionen, med vilka hon stått i närmare förbindelse, mjölkkommitténs styrelse, medlemmar av dess organisations- och kontorspersonal o.s.v.”

Blanck är också inbjuden, dels därför att han haft ”en viss andel i mjölkidén”, dels därför att han ska lämna New York och Förenta staterna någon vecka senare. ”Hans tidning hade tröttnat på att hålla honom längre i Amerika.” Ur ett internationellt politiskt perspektiv ansåg tidningen att Förenta staterna efter två år i hetluften ”upphört att vara av nyhetsintresse”.

På middagen träffar Blanck ”gamle Cosmo Howard” för första (och sista) gången. Berättaren är på gott humör. Det blir ett allvarligt men samtidigt något tragi-

komiskt samtal. Det senare har delvis med gamle Howards äktenskap att göra. Han är en underkuvad äkta man.

Cosmo var ”en mycket liten man med militäriskt utseende. Han såg närmast ut som en f.d. major vid ett kavalleriregemente”, men ett där man använder sig av ponnyer. Han hade ”stora buskiga, vita, krigiska ögonbryn” och ”en martialiskt snövit mustasch”. Trots ”sin höga ålder” hade han ”en gammal kavalleriofficers fysiska hästryggsbalans och av ryttarkonsten bestämda och applicerade energi” (s. 498f).

Men trots dessa Cosmo Howards krigiska attribut förstår Blanck ”mycket snart, att gamle Howard hörde till det slags människor, som äga säte men ej stämma i sitt eget hem och som därför taga skadan igen på främlingar”. Denna uppfattning stärktes ”om man kastade en blick på mrs Cosmo Howard, hans andra hustru och Charlemagne Smiths äldre syster. Hon var nämligen påfallande lik marskalk Foch, endast med den skillnaden att hon var högre till växten och dessutom saknade mustascher”.

I en tillbakablick får vi veta, att Cosmo Howard nyligen ”hade kommit tillbaka från Florens och Europa – i en panisk sinnesstämning. Europa låg i dödsryckningarna. Med varje dag, som gick, sackade europeisk kultur tillbaka med ett kvarts sekel. Om Europa ej lämnades ögonblicklig hjälp, skulle det vara för sent!” (s. 497)

Men det amerikanska folket hade nu redan tröttnat på Europa, och senaten vände president Wilson ryggen. Cosmo Howard kunde inget ”annat än indigneras och profetera världens undergång”. Detta gjorde han efter bästa förmåga, och denna kväll fann han en lämplig åhörare i Bengt Blanck, som han ju hört talas om: ”Ni är mannen med historien om Whitmans kattor.” ”Yes, sir!” (s. 499)

Och Cosmo Howard börjar profetera. Europas situation är en parallell till det romerska kejsardömetets förfall. Han uppmanar Blanck att läsa Gibbon: ”Den är lika färsk som en tidning!”¹⁴ Howard läser den på sitt eget sätt: ”Läs och begrund! Detta är den vita rasens långsamma död! Japaneser, kineser, hinduer och negrer stå redan på vakt vid sjuksängen. Pass opp, unge man! Ni är ung nog att se hela det långsamma dramat utveckla sig.” (s. 500)

Blanck finner den gamle profeten närgången och påfrestande, inte minst dennes sätt att understryka sitt tal genom att då och då rycka honom i den vita frackvästsribben.

Felet, anser Howard, är ”vissa av den vita rasens egna karaktärsegenskaper”. Man festar och dansar i stället för att ta tag i problemen. Och därtill är man alltför goda: ”De vill tänka rätt! De vill handla rätt” (s. 500). [---]

Man kan knappast hoppas på en bättre eller en högre mänskotyp. Och det är detta som är det hopplösa, unge man! (Gamle Howard ryckte åter Blanck

¹⁴ Edward Gibbons *Romarrikets uppgång och fall* är enligt svenska Wikipedia ”något så ovanligt som ett historiskt verk från 1700-talet som fortfarande läses och ges ut i nya upplagor”.

i västsribben.) Och detta är resultatet! En hel civilisation raseras. Den vita rasen kastas århundraden tillbaka i tiden. [---] En hel civilisation håller på att försvinna. Det finns inte en enda vit man, som inte vet det. Det finns inte en enda kvinna eller man i Europa eller Amerika, som inte känner vart det barkar. Och man fortsätter att dansa och svälta! Varför, unge man!? Säg mig varför? (s. 501)

En kommentar. De sista raderna – ”Det finns inte en enda vit man, som inte vet det...” – är en direkt parallell till den färgade lärarens ord i intervjun tidigare i romanen: ”Det finns inte en färgad mänska jorden över, som inte vet, att detta är den vite mannen.” (Se ovan, s. 7.) Romanen ställer alltså återigen motsatser mot varandra. I detta fall två sätt att se på världen i nutid och framtid. De undertryckta folken känner rädsla och hopplöshet när de ser sina förtryckares framfart under världskriget, medan de förtryckande vita ”civilisatorerna” samtidigt känner sina positioner hotade – av de undertryckta!

Blanck har redan ”en svart tumme på sin vita frackvästsribb, antagligen från nikotinen, som från gamle Howards cigarr fortplantat sig till hans fingerspetsar”. Men så ler han, ”därför att det plötsligt gick upp för honom, från vilken bok gamle Howard fått sina idéer” (s. 502). Blanck lyssnar alltså och förstår kanske också.

”Vi har filosofer, men inga religionsstiftare”, påpekar Howard och hävdar fortsättningsvis att den vita rasen saknar fantasi och verklig känsla:

”Vi saknar *hjärta*! Vi har entusiasm, men inte hjärta! Och på den bristen går vi under! Sanna mina ord! Det är vår kardinalsynd! Fråga negern! Fråga hinduen, fråga kinesen, om vi har hjärta! [---] Vi har inte kärleken! Vi är inte kristna! Vi är de verkliga hedningarna i världshistorien. [---] Vilka estetiska och religiösa värden har den vita rasen skapat? [---] (s. 503)

Cosmo Howard tar ny sats, och nu närmar han sig troligtvis profetians kärna: ”Som ni vet är det numera ett etnologiskt-vetenskapligt axiom, att grundinstinkterna hos en ras, dess fundamentala egenskaper äro oföränderliga...” Men här blir han avbruten av ett bud från hustrun. ”All right!” säger han. ”Tid att gå och lägga sig för en man vid mina år” (s. 504). Innan han går säger han sakta och med låg röst: ”Amerikanen är den vita rasen minus orienten, den oförfalskade vita rasen!”

Howards argumentering tycks mig snårig – den tycks ibland vända upp och ner på begreppen. Å andra sidan får han inte tillfälle att fullfölja sitt resonemang. Men även om profetian blir oklar och ofullbordad, så är det ändå tydligt att gamle Howard är lika indränkt i rasistiskt tankegods som sin son Ruskin och sin svåger Charlemagne Smith. Att han läst samma bok som Smith, nämligen *The Passing of the Great Race* (se ovan s.15), är troligt men vore knappast anmärkningsvärt, så den bok som Blanck tycker sig känna igen är troligtvis en annan, men nära besläktad bok. Mer om detta senare. (Se nedan, s. 52.)

Blanck slipper äntligen fri. Han tar sig till matsalen där han lagat sig en stark grogg och tömmer den. Han möter mrs Howard och de talar om den nedåtgående rörelsen på börsen. Blanck har tjänat på sina sockeraktier och skulle vilja sälja så snart som möjligt. ”Jag kommer att sakna er mycket, mr Swede. Det är så kusligt; alla reser.” Även Paul Duval ska resa: ”Han är demobiliserad. Det känns - - - Well, det tjänar ingenting till att tala om.” Hon tillägger:

– *Apropå giftermål*: har ni hört eller läst i tidningarna det allra nyaste?

Blanck skakade på huvudet.

– Charlie Smith – ni kände honom? – har gift sig. Det är det minst romantiska giftermål, jag har hört talas om på en lång tid. Han gifter sig för att skaffa barn till världen.

– Är det så oromantiskt?

– Naturligtvis. Well, vi träffas, innan ni ger er iväg. Vi måste dricka avskedste tillsammans. Inte sant?! All right! So long!

Hon seglade upp för trappan till salongerna. Släpet följde henne likt en räddningsbåt efter en lustjakt. (s. 506)

Till skillnad från Blanck vet ju romanens läsare, att Smiling Smiths anledning att gifta sig och få barn verkligen inte alls är romantisk. Allt handlar förstås om att Smiths släkt inte ska dö ut med honom. (Men mrs Gilmore bör väl vara nöjd, tänker man som läsare. För det är väl henne han gift sig med?)

Berättaren lämnar Blanck en sista gång och följer nu i stället mrs Howard, som är på jakt efter sin franske löjtnant. Hon finner honom sittande under en palm i ett hörn, som vanligt ”ensam och bortkommen”. Mrs Howard ber honom att skaffa henne en stol. ”Jag vill tala med er.” När han hämtat en fåtölj åt henne vet hon till en början inte vad hon ska säga. Men till sist säger hon att hon är glad att han reser. Han svarar bara med ett leende:

– Ni har ingenting att svara?

– Madame, vad skall jag svara?

– Har ni aldrig märkt, att jag älskar er?

Duval rodnade:

– Det har varit ögonblick, då jag trott det. Men så har jag sagt till mig själv: Det är omöjligt; tu es fou, Paul!

– Varför skulle det vara galenskap? [---] (s. 507)

Christine förebrår Duval att han saknar självförtroende. Han borde för länge sedan ha sagt att han älskar henne. Han kunde till och med ha ”föreslagit en rymning! Om inte annat så för att locka pengar ur mig. Förstår ni?”

Duval säger sig förstå men sitter sedan tyst en långt stund. Till sist säger han: ”Madame, varför skulle jag säga någonting. Jag har ingenting att säga, därför att jag inte har något att ge.” (s. 508)

Christine fortsätter att fråga om hans förflutna men Duval går som katten kring het gröt. Han döljer något: ”Kan ni inte tala rent ut”, utbrister Christine till slut. ”Jag har varit ärlig mot er. Jag har rätt att fordra ett ärligt och uppriktigt svar.”

Han andades djupt, lutade sig över mot henne och sade med snabb och stapplande röst:

– Madame, jag hör till - - - Jag hör till det fåtal sårade - - - Jag är sårad - - - Jag har förlorat - - - *Jag är inte längre en man!*

Han var blossande röd i ansiktet.

Mrs Howard fingrade på sitt släp. Hon svarade endast med ett ord:

– Å-å-åh - - - !

Mr Howard befinner sig redan i Europa. Paul Duval ska resa. Bengt Blanck likaså. Charlemagne Smith har gift sig. De är alla ute ur berättelsen. Kvar är bara Christine. Men Ruskin Howard och hans likar har med sin oförsonliga immigrant- och arbetarpolitik väckt upp mörka krafter i Amerika. Slutkapitlets sista avsnitt börjar:

Om Mrs Howard gått till sängs tidigare än hon gjorde, skulle hennes liv ha räddats. Hennes sovrum, som låg på tredje våningen, med fönsterna vettande utåt en miniatyrträdgård med franska förlängningsperspektiv, förblev nämligen alldeles oskadat. (s. 513)

Men enligt polisens utredning tycks hon ha dröjt sig kvar i sin budoar någon timme. Ingen kunde veta vad hon företagit sig där, men bland ”sönderkrossade toalettartiklar från toalettbordet” hade man funnit fragment av ett indiskt pentagram, som Mrs Cosmo Howard för en tid sedan gett till sin svärdotter, när denna anförtrott henne att hon ”ofta kände sig nervös, besynnerlig och att hon ofta led av melankoli”. Att betrakta och följa pentagrammets tusentals linjer skulle kunna lindra.

Ingen kan alltså veta, läste vi nyss, men *den allvetande berättaren* vet: ”Christine hade tillbragt sina sista minuter med pentagrammet i sitt knä.” Hon hade dessförinnan tänkt på Paul. Hon hade insett att han egentligen inte älskat just henne utan att han i henne sett ”Kvinnan, kvinnan, som tack vare hans olycka för alltid strukits ut ur hans liv”. Den rika Mrs Howard skulle han aldrig kunna få, och alltså hade han vågat förälska sig i henne utan att riskera att bli avslöjad.

Hon hade också tänkt på Ruskin och deras äktenskap, ”på framtiden, på de sista aderton månaderna” (s. 515). Hennes ”stormaktstid” var förbi. Inget skulle bli som förr: ”*Kriget hade varit den lyckligaste perioden i hennes liv!*” Vad skulle

nu hända med hennes äktenskap? Hon hade drömt om att rymma med Paul... Men allt var i upplösning!

Gamle Howard hade rätt: Hela världen var stadd i upplösning, hela världen var på väg att gå under. Själva hade de vaktats av detektiver, deras hus hade bevakats ända till dess Ruskin for, hans kontor hade bevakats - - - Allt var i upplösning! Hon ville bort, bort! *Och hon hade ingen att fara till, ingen som brydde sig om henne, ingen som älskade henne. Också Paul - - - också han. Det fanns ingen!*

Det var i en sådan sinnesstämning, hon tagit fram pentagrammet, lagt det i sitt knä och börjat stirra på det. (s. 516f)

Hon kände ingen överraskning, när explosionen kom, när yttermuren plötsligt slets upp och golvet ”rycktes i bitar”. Det var upplösningen, men den var väntad: ”Den var naturlig. Hon föll, som om hon fallit i en dröm, som plötsligt blivit sanning.”

På gatan efteråt var förödelsen stor, och attentatsmannen (eller männen) ”hade av explosionen reducerats till köttasor och benstycken, som lågo spridda över gatan”. (Annat att förtiga. Berättaren sparar inte på detaljer.)

Mrs Howard hade fallit två våningar mot stengolvet i den stora hallen. Strax efter hade ett tungt renässansskåp tagit överbalansen; det föll genom hålet mellan de uppslitna golvbrädorna och krossade henne.

Ingen av tjänarna hade skadats. Dagen efter visade det sig att Ruskin Howard inte varit ensam om att utsättas för ett attentat denna natt. Samma sak hade upprepats i fem andra städer. ”Också i de senare fallen gällde attentaten industrimagnater av Ruskin Howards typ. Ingen av dem skadades emellertid.”

Som en omedelbar följd av attentaten startades en tidigare ej skådad vidlyftig jakt på immigranter eller ”utländska radikaler”. Tusentals män och kvinnor kastades i fängelse, ofta på lösa grunder.

Var berättaren står i denna sak, framgår av slutradernas bittert ironiska jämförelse mellan Amerika och Ryssland. Myndigheternas aktioner i rekonstruktionstidens Amerika likställs med hur det en gång hade varit – i det numera störtade ryska tsardömet! Vi läser:

Nu eller aldrig! Amerika för amerikanerna eller Amerika terroriserat av utlänningar.

Nu eller aldrig! Amerika eller Ryssland!

På så sätt kom det sig, att tsardömet Ryssland i Amerika upplevde en blomstrande renässans, medan atlanterrångarna varje vecka förde tusentals immigranter västerut, mot frihetens, jämlikhetens och de rika möjligheternas land. (s. 519)

Slutord

Därmed är den kommenterade sammanfattningen av Amerikaromanen avslutad. Som framgick av de inledande resonemangen i det förra medlemsbladet har min avsikt varit att visa hur romanen skulle kunna läsas på ett alternativt sätt.

I stället för att, som varit vanligt, uppfatta romanens komposition som ofullgången och innehållet som osammanhängande och spretigt, har jag försökt lyfta fram fyra teman som återkommande varierar genom den långa och breda berättelsen: ”Pressen och det journalistiska arbetet”, ”Klassmotsatserna och kampen mellan kapital och arbete”, ”Främlingsfientligheten och rasismen i det amerikanska samhället” samt ”Den amerikanska kvinnan och det amerikanska äktenskapet”. Men kanske kunde man lägga till ytterligare ett tema. Även ”Amerikansk kultur och amerikanskt kulturliv” belyses ju på olika sätt i romanen.

Romanens teman tvinnas gärna samman, dels med varandra, dels med någon eller några av de fyra huvudpersonerna: journalisten Bengt Blanck, finans- och industrimagnaten Ruskin Howard, dennes hustru Christine samt juristen Charlemagne Smith.

Det finns inga lösa trådar. Allt som händer eller omtalas i romanen har på ett eller annat sätt samband med något eller några av romanens teman och då samtidigt med någon eller några av de fyra huvudpersonerna. Men jag menar dessutom att man skulle kunna se det amerikanska arbetar- och fackföreningskollektivet som ”en femte aktör”, eller motkraft. Främst de strejkande kolgruvearbetarna i Sinai, journalisten Abraham Weintraub på socialisttidningen samt chauffören och före detta ”hunkyn” Juani Polkanen.

Avgörande för tolkningen bör Amerikaromanens titel vara: *Ett rekommendationsbrev*. Den ger enligt min uppfattning den avgörande läsanvisningen. Det är introduktionsbrevet från den svenske journalisten Bengt Blancks pariservän Whitman Howard till brodern i New York som öppnar dörrarna till den inflytelserike finansmannen och kolgruveägaren Ruskin Howards fascinerande värld.

Närmare betraktad skildrar romanen ett dramatiskt och omvälvande år för Amerika vid tiden kring krigsslutet 1918, ett år som i romanen speglas framför allt i familjen Howards likaså dramatiska liv. Det är visserligen en ganska speciell överklassfamilj, men den åskådliggör ändå på olika sätt genom sina medlemmar livet och mentaliteten i dåtidens amerikanska samhälle.

Amerikaromanens inspirationskällor och verklighetsbakgrunder

Sedan tidigare vet vi att Gustaf Hellström inte har dragit sig för att i sina romaner lyfta in autentiskt material, mer eller mindre bearbetat. Att han ibland låtit sig inspireras av verkliga personer och verkliga händelser är också väl känt. Det visar sig nu att han gått till väga på liknande sätt redan i sin Amerikaroman.

Utifrån min ursprungliga kunskap byggde jag tidigt en teori som gick ut på att Hellström fått kännedom om och inspirerats av 1913–14 års mycket långvariga kolgruvekonflikt vid kolfälten i Colorado, vilken kulminerade i men inte slutade med ”the Ludlow Massacre”. Förmedlare skulle i så fall vara vännen John Reed, den radikale författaren och journalisten. Reed hade sommaren 1914 rest ut till Colorado och skrivit ett uppmärksammat reportage kring förhållandena där.

Den som var huvudägare till de aktuella gruvorna var den mångomtalade John D. Rockefeller Jr., så jag tänkte mig att Hellström kunde ha använt dennes verksamhet som en sorts mall när han skapat den fiktiva romankarakteren Ruskin Howard.

De två dramatiska händelser som inträffar vid romanens fiktiva kolgruvor i Sinai, Arizona, har dock inspirerats av andra och i tiden betydligt mer närliggande skeenden. Men som vi ska se utspelade sig bägge i koppargruvor, så det måste ha funnits en god anledning för Hellström att hålla fast vid kolgruvorna. Denna anledning kan vara kopplingen till Rockefeller Jr.

Det fanns länge två saker som störde min teori. Den ena var att det faktiskt låg ett helt världskrig mellan Ludlowmassakern och romanbygget. Varför kändes dessa händelser 1914 ändå så aktuella och inspirerande för Hellström?

Det andra som störde mig var att Hellström runt årsskiftet 1919-20 uppenbarligen ändrade sina planer för romanen så radikalt att han skrev om den helt. Varför? Vad hade hänt?

Vi vet inte hur romanen ursprungligen var tänkt. Vi har en preliminär titel – *Idealisterna* – men inget mer. Skulle även den ursprungliga romanen handla om amerikanska äktenskap? Skulle den alls innehålla arbetskonflikter? Fanns bilden av den skurkaktiga amerikanska pressen redan med? Vi vet inte.

Den drygt månadslånga landsomfattande kolgruvekonflikt, som utspelade sig under oktober och november 1919, bör ha inspirerat Hellström och åter påmint honom och hans radikala vänner i Woodstock om Colorado 1914. Det måste ha varit intressant att i realtid försöka följa ett strejkförlopp genom den amerikanska pressen.

Men kolgruvorna i Colorado hade aktualiserats för Amerikas radikaler redan året innan Hellström kom till Amerika. Det skedde i och med

publiceringen av den socialistiske journalisten och författaren Upton Sinclairs roman *King Coal* (1917), som enligt författarens efterord bygger på dennes erfarenheter i samband med Coloradostrejken 1913–14.

Colorado och Ludlow var alltså fortfarande aktuella när Hellström kom till Amerika vårvintern 1918. Men en fråga återstår. Varför ändrade han sina planer för romanen runt nyåret 1919–20, så genomgripande att han valde att börja om?

Litteratur föder litteratur, säger man ju, och när jag fann och läste Sinclairs uppgörelse *The Brass Check. A Study of American Journalism* föll pusselbitarna på plats. Boken publicerades just i slutet av 1919 och här fanns allt det aktualiserat som jag funderat kring. (Mer om Sinclairs böcker längre fram.)

Cleopatra, Mary Garden och diamanthästkön

Tidigt i romanen bjuder Mrs Howard in Bengt Blanck till sin loge på operan för att bevista Jules Massenets *Cléopâtre*.¹⁵

Stycket gavs i New York i januari 1919. Titelrollen spelades av den amerikanska sångerskan Mary Garden (1874–1967; född i Skottland), som i början av seklet gjort sensation i Paris inte bara med sin vackra röst och sitt finstämda agerande utan också med sin skönhet och sin sensualitet, som tycks ha attraherat både män och kvinnor.

Att döma av beskrivningarna är det The Metropolitan (”Old Met”) som avses i romanen, men sedan ett tiotal år var Mary Garden engagerad vid ett operakompani i Chicago, så det var en uppsättning från denna stad som nu gjorde gästspel i New York. Viktigare för förståelsen av Hellströms intentioner är emellertid att Massenets *Cléopâtre* faktiskt *inte alls* gavs på Metropolitan, utan på en rivaliserande scen – The Lexington Theatre!

Varför ändrar då Hellström på detta? Jo, en god del av idén med att alls ta med operaföreställningen i romanen var rimligen att tydligt göra klart för läsaren vilka samhällskretsar det är som Bengt Blanck och romanens berättare förs in i, genom pariservännen Whitman Howards introduktionsbrev. Var lyser den allra högsta överklassen som starkast, om inte i Metropolitans diamanthästsko?

Anarkistiska bombattentat

Anarkisters bomber spelar stor roll i romanen, oavsett om de verkligen detonerar eller inte. Samma år som Hellström bör ha fått idén till den andra och definitiva versionen av sin roman inträffade en rad attentat och attentatsförsök, som alla brukar hänföras till Galleanisterna.¹⁶

Det första – misslyckade – attentatsförsöket i romanen, då en bomb kom i mr Howards post, bör ha haft sin förebild i ett stort antal bomber inslagna i brunt papper. De sändes i posten i slutet av april 1919 till bl a kända politiker och

¹⁵ Se *Medlemsblad nr 41, Romanen om Amerika*, s. 20f samt s. 24–28.

¹⁶ Se artikeln ”Galleanists” på en.wikipedia.org.

affärsmän – bland dessa även John D. Rockefeller. Alla bomberna nådde inte sina adresser och inte alla som kom fram detonerade, men hustrun till en senator från Georgia brännskadades och familjens hushållerska miste händerna när hon försökte öppna paketet.

Det bombattentat som avslutar romanen har sannolikt som förebild den serie av nio stora bomber som Galleanisterna lyckades spränga den 2 juni 1919, utanför olika fastigheter nästan samtidigt i åtta olika städer. Man har beräknat att varje bomb innehöll cirka elva kilo dynamit och därtill kraftiga metallstycken som splittades vid explosionen.¹⁷ Liksom i romanen följdes dessa attentat av febril verksamhet i form av arresteringar och utvisningar.

Socialisttidningen – The New York Call

Den första morgonen på hotellet i New York beställer den alltid tidnings-hungrige Bengt Blanck upp till rummet ”en republikansk, en demokratisk och en socialisttidning – New Yorks enda engelskspråkiga”. Den sistnämnda motsvarar *The New York Call*, som utkom åren 1908–1923.

Förenade Nyhetsbyrån – Associated Press (AP)

Nyhetsbyrån *The Associated Press* (AP) kunde inte ha egna anställda korrespondenter över allt, och som namnet antyder byggde organisationen i stället på nyhetssamverkan mellan ett stort antal tidningar (antalet 1200 nämns ibland).

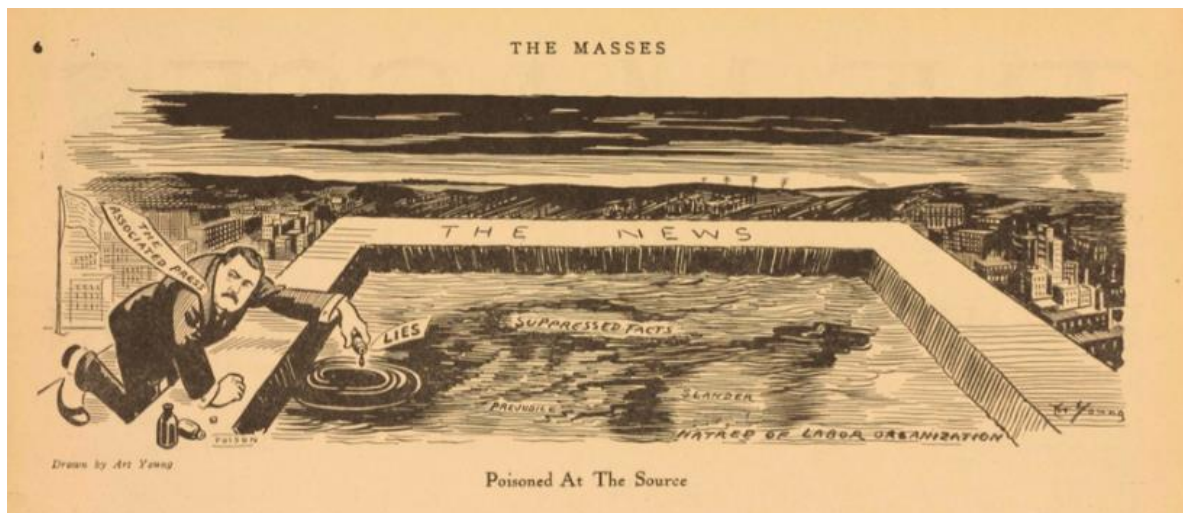
I Hellströms roman hävdar socialisttidningens journalist Abraham Weintraub att ”Förenade nyhetsbyrån” förtiger nyheter eller vid behov till och med fabricerar falska sådana, med följd att de borgerliga New York-tidningarna publicerar helt andra versioner av händelserna vid kolgruvorna i Sinai än vad socialisttidningen gör. Detta är inget eget påfund av Hellström. Diskussionen var aktuell redan före kriget och hade inte tystnat.

I julinumret 1913 av *The Masses* anklagade dess redaktör Max Eastman i en ledare nyhetsbyrån för att konsekvent ha undvikit att rapportera om en drygt årslång blodig arbetarkonflikt i West Virginia, med följd att resten av USA under hela denna tid inte haft en aning om att den ens pågick! (Men nu hade Kongressen i Washington startat en undersökning.)

Ledaren illustrerades med en teckning benämnd ”Poisoned At The Source” (Förgiftad vid källan) som visar en vattenreservoar benämnd ”The News”. (Se nästa sida). Reservoaren förgiftas av en man benämnd ”The Associated Press”, genom att denne tömmer olika flaskors innehåll i vattnet. På etiketterna läser man ”Lies”, ”Suppressed Facts”, ”Prejudice”, ”Slander” och ”Hatred of Labor Organizations”.¹⁸

¹⁷ Se artikeln ”1919 United States anarchist bombings” på en.wikipedia.org.

¹⁸ ”Lögner”, ”Undertryckta fakta”, ”Fördomar”, ”Skvaller”, och ”Hat gentemot arbetarorganisationer”.

Detta var naturligtvis oerhörda anklagelser och både Eastman och tecknaren Art Young blev stämda inför domstol, inte bara en utan två gånger. Men de blev aldrig fällda. Stämningarna lades ned, vilket bland de radikala tolkades som ett erkännande. Den borgerliga pressen teg.

Upton Sinclair och de "prostituerade" amerikanska journalisterna

I inledningen till detta avsnitt nämndes två böcker, romanen *King Coal* och den övervägande resonerande och faktasprängda rapportboken *The Brass Check. A Study of American Journalism*. Jag finner att dessa böcker med största sannolikhet har påverkat Hellström, dels rent allmänt som inspiration, dels som underlag för delar av romanens innehåll.

Böckerna skrevs av den kontroversielle socialistiske aktivisten, författaren och journalisten Upton Sinclair, som inte var bortskämd med positiv uppmärksamhet från den borgerliga pressen. Romanen om arbets- och levnadsförhållandena för kolgruvearbetarna och deras familjer, *King Coal* (1917), tycks ha gått tämligen spårlöst förbi utanför de radikalas led.

Men för en intresserad och engagerad läsare som Gustaf Hellström måste romanen ha varit en uppenbarelse. I Hellströms egen roman innehåller den första artikeln ur socialisttidningen uppgifter som bör vara hämtade ur *King Coal*, nämligen i den inledande bakgrundsteckningen om gruvsamhällena och om immigrantarbetarna (s. 99–103).

Med talrika exempel visar Sinclair i boken *The Brass Check* att den borgerliga pressen i stort sett genomgående endast uppmärksammar hans aktiviteter när de finner något negativt att skriva om dem. Och finns det ingenting negativt att skriva, så uppfinner de något. I detta är han inte unik.

Sinclair hävdar med belägg i sin digra exempelsamling att borgerliga tidningars journalister har sålt sin skrivkunnighet till sina arbetsgivare, likt den prostituerade som säljer sin kropp. Om arbetsgivaren vill ha något negativt skrivet om en viss person eller verksamhet, så hittar journalisten helt enkelt på

något lämpligt att skriva. (Och den som vägrar får sparken.) Att exempelvis lura in offren i komprometterande situationer och sedan ”avslöja” dem var en användbar metod.

Sinclair kan också visa hur lokala journalister, som är kontrakterade att skicka material till *The Associated Press*, mer eller mindre konsekvent ljuger och fabricerar material i fackförenings- och arbetarsammanhang. Alternativt rapporterar de ingenting alls!

Nyhetsbyrån *The Associated Press* ägnas åtskilliga sidor i boken, och ett stort antal sidor ägnas även kolkonflikten i Colorado, som efter Ludlow-massakern naturligtvis fått stor uppmärksamhet.

Sinclair redovisar utförligt pressens och myndigheternas reaktioner när han och några likasinnade strax efter massakern organiserade möten och demonstrationer i New York utanför John D. Rockefeller Jrs kontor på adressen 26 Broadway. När Rockefeller drog sig undan till den stora familjevillan i Tarrytown fortsatte man aktiviteterna där. Den berömda patriciervillan torde vara inspirationen till Cosmo Howards privathotell i romanen.

Hur reagerade då den borgerliga pressen med *The Associated Press* i spetsen på Upton Sinclairs avlöjande bok? På inget sätt alls. Man försökte i vanlig ordning tga ihjäl den. Dock släppte Sinclair boken fri, och den kom att tryckas i många upplagor.

Upton Sinclair vistades i Colorado i tre omgångar, för att samla material till sina böcker. John Reed skickades dit av *The Metropolitan* och skrev det omfattande reportaget ”The Colorado War” (julinumret 1914). Även *The Masses* redaktör Max Eastman reste dit och publicerade sedan ”Class War in Colorado”.¹⁹ Med tanke på att både ”*The Metropolitan*” och ”*The Masses*” var månadstidskrifter bör det inte ha vållat Hellström några större svårigheter att få tillgång till de aktuella numren.

De svartas situation

John Reed lär ha varit en av få vita journalister som på allvar engagerade sig i de svartas situation i Amerika, och jag finner det troligt att han har bidragit till Hellströms intresse för de svartas utsatthet. Men ämnet var samtidigt rykande aktuellt. Sommaren 1919 inträffade nämligen omfattande kravaller och till och med väpnade strider mellan vita och från Europa återvändande svarta soldater, bland annat just i huvudstaden Washington. Dessutom ökade det officiella antalet lynchningar detta år, från 64 året innan till 83 år 1919. (Hur stora

¹⁹ Att läsa: ”Ludlow Massacre” på en.wikipedia.org.

Max Eastmans långa artikel ”Class War in Colorado” finns i juninumret 1914 av *The Masses*. Kompletta nummer och årgångar av Eastmans *The Masses* och *The Liberator* kan laddas ned från *Marxists Internet Archive*. Adress: www.marxists.org (Klicka på pilen vid *Select Periodical* och välj tidskrift från den omfattande listan.)

mörkertalen i denna statistik kan vara är det ingen som vet.) Händelserna har i USA gått till historien som the Red Summer.²⁰

Eftersom Hellströms roman slutar våren 1919 kunde han inte gärna anknyta direkt till dessa delvis unika händelser, men rasfrågan var alltså rykande aktuell när han skrev sin roman.

Varifrån Hellström fått underlaget till den färgade lärarens synnerligen initierade utläggningar har jag inte kunnat få grepp om, men inom I.W.W. hade man som strävan att organisera arbetare världen över, och i USA hade rörelsen exempelvis både svarta medlemmar och medlemmar med asiatisk bakgrund. Där fanns alltså intresse för en alternativ syn på rasfrågorna. John Reeds resor och tal i Sovjetunionen kan ses mot denna bakgrund.

The Bisbee Deportation, juli 1917 ²¹

Första gången vi hör talas om konflikterna vid de fiktiva Amasongruvorna är redan på de inledande sidorna i romanens första kapitel, när Bengt Blanck ombord på fartyget i en tidning läser Ruskin Howards uttalande om händelserna. Och tidigt i kapitel 2 (dagen efter ankomsten) läser Blanck socialisttidningens utförliga skildringar kring deportationen av cirka 1200 kolarbetare ut i New Mexicos öken.

Omständigheter och händelser i Bisbee, Arizona, sommaren 1917, tycks motsvara romanens skildring, men med viss justering. Det gällde nämligen en koppargruva, inte en kolgruva. Det var inte heller kolvagnar som arbetarna stuvades in i utan kreatursvagnar, av vilka vissa inte ens var rengjorda.

Däremot är alltså den geografiska placeringen riktig: Arizona. Och den radikala organisationen I.W.W. var verkligen inblandad, även om inte alla deporterade var medlemmar. Händelserna hade inträffat mindre än ett år innan Hellström kom till Amerika.

De aktuella koppargruvorna ägdes av storbolaget Phelps Dodge Corporation, som hade sitt huvudkontor just i Bisbee, Arizona.²² I ledningen för företaget var Cleveland H. Dodge, vilken liksom John D. Rockefeller Jr. hade engagerat sig för armenierna. Dodge stod rent av i ledningen för den 1915 bildade *American Committee on Armenian Atrocities*, (senare *American Committee for Relief in the Near East*). Jag återkommer till detta.

²⁰ Källa: www.theworldwar.org/learn/wwi/red-summer.

²¹ Se exempelvis "Bisbee Deportation" på en.wikipedia.org.

²² Källa: Artikeln "Phelps Dodge" på en.wikipedia.org.

Två böcker om rasteori

Teorier kring rasteori eller eugenik har sina rötter i 1800-talet och var alltså ingen nyskapelse vid tiden för första världskriget. Några av rörelsens tidiga representanter var verksamma i USA, inte minst i Kalifornien där teorierna redan före första världskriget tillämpades i praktiken (steriliseringar osv).²³

John D. Rockefeller Jr. hade stort intresse för eugenik, och The Rockefeller Foundation stödde långt in på 1930-talet forskning med den inriktningen både i USA och i Tyskland. (Som bekant hade rörelsen företrädare också i Sverige, där benämningen ofta var rashygien.)

Tidigt i andra delens första kapitel får vi upplysningen att den grovt rasistiske Charlemagne Smith har läst och påverkats av Madison Grants bok *The Passing of the Great Race. The Racial Basis of European History* (1916; ny upplaga 1918). Det sägs inte i klartext, men att döma av Ruskin Howards utläggningar tycks det mig uppenbart att även denne är inne i dessa tankebanor.

Grant skildrar Europas historia, men inte utifrån nationer/nationaliteter eller språk utan utifrån raser. Viktigast för Europas utveckling sägs särskillnaden vara mellan "The Alpine Race", "The Mediterranean Race" samt "The Nordic Race". Den sistnämnda måste till varje pris hållas ren.

För Grant är arvet generation för generation det avgörande, inte miljön. Det är arvet som bestämmer individens intellektuella kapacitet men också dess moral samt dess sociala och intellektuella karaktär. Ett land mår bäst av att de högst stående individerna i dessa avseenden får styra. Som konsekvens är fåmansvälde idealet för Grant, medan det sämsta tänkbara är demokrati.

Det är verkligen inte vilken bok som helst, som Hellström här lyfter fram. Den översattes till tyska och så småningom fick Madison Grant ett tackbrev från Tysklands Führer Adolf Hitler, som kallade boken sin Bibel, varpå Grant i sin tur skickade ett dedicerat exemplar.²⁴

Amerikas största problem i nutid och framtid (om ingenting drastiskt görs) är enligt Grant att de ursprungliga amerikanernas ättlingar av The Nordic Race håller på att trängas undan av stora skaror invandrare som tillhör raser av betydligt mindre värde. För att komma till rätta med detta tänkte sig Grant att invandringen borde kvoterats och att vissa raser/nationer helt enkelt skulle nekas inträde. Men vad borde man göra med människor som var oönskade för

²³ Edwin Black: "The Horrifying American Roots of Nazi Eugenics" | Kapitlet kan laddas ned från History News Network <https://historynewsnetwork.org/article/1796>. (Det är hämtat ur Blacks bok *War Against the Weak: Eugenics and America's Campaign to Create a Master Race*, 2003.)

²⁴ I *Eugenics Archives* på nätet sägs bl.a. följande om boken: "Grant attracted the notice of Adolf Hitler while he was in Landsberg prison writing *Mein Kampf*. After becoming Führer, Hitler wrote to Grant; thanking him for his momentous work, stating that the book was "his Bible" (Black, 2003, 259).

samhället men som redan fanns i landet? Här kunde enligt Grant ingen hänsyn tas. Han förordar ”eliminering av ofullkomliga barn (defective infants)” och sterilisering av ”sådana vuxna vilka själva inte har något värde för samhället” (Grant, s. 49; min översättning).

I romanens sista kapitel tvingas Bengt Blanck att lyssna till Cosmo Howards långa och lite vimsiga utläggningar kring hur europeisk kultur ligger i sina dödsryckningar och hur nödvändigt det är att det amerikanska folket tar sitt ansvar och inser ”vikten och nödvändigheten av sin mission i världshistorien”.

Blanck kommer plötsligt på vilken bok det är som Cosmo Howard har hämtat sina idéer ifrån, men berättaren ger inget besked om vilken. Troligtvis är den bok som åsyftas Lothrop Stoddards *The Rising Tide of Color Against White World-Supremacy*, som gavs ut våren 1920 på samma New York-förlag som Madison Grants bok.

Grundförutsättningen för alla resonemang är även i Stoddards bok att den vita rasen på alla punkter är överlägsen de färgade folken och därmed betydligt mer värdefull. Det skulle enligt detta synsätt vara en irreparabel förlust för mänskligheten om de färgade folken skulle tillåtas fortsätta sina ”attacker” mot ”the white race” och därmed så småningom vinna dominans inom världsekonomin.

Om det verkligen är Stoddards bok *The Rising Tide of Color Against White World-Supremacy* som Bengt Blanck kommer att tänka på under samålet med Cosmo Howard, varför nämns i så fall inte titeln? Så skedde ju med Madison Grants bok. Orsaken skulle kunna vara att vi bara är framme vid vårvintern 1919 när romanen slutar. Men Stoddards bok kom bevisligen ut först ett år senare, i mars 1920! Det skulle inte se så bra ut.

The Anaconda Road massacre, den 21 april 1920

I andra delens andra kapitel, alltså ganska sent i romanen, vänds uppmärksamheten åter mot Amasongruvorna i Arizona. Nu har en massaker inträffat. Fredliga strejkande har skjutits i ryggen ute på en allmän väg, i romanen kallad ”Amasonvägen”.

Romanens skildringar bygger utan tvekan på vad som i amerikansk historia kommit att kallas ”the Anaconda Road massacre” efter den väg som ledde upp från gruvstaden Butte, i Montana, till själva gruvan. Massakern inträffade så sent som den 21 april 1920, så detta inslag i romanen måste ha arbetats in när planen i princip redan var klar och över halva romanen skriven. Ändringar måste till, men det var en händelse som såg ut som en tanke. Om kolarbetarkollektivet vid gruvorna i Sinai inte bara drabbades av en deportering utan att senare också en massaker inträffade, så skulle ju parallellerna med det armenska folkets lidanden bli ännu mer uppenbara.

Men varför är det i så fall endast deporteringen som nämns i socialisttidningens ledare (se s. 34, ovan). Här en tänkbar förklaring: Vi vet att

Hellström var starkt försenad när han sammanställde de sista kapitlen, och som vi strax ska se fick han tillgång till det använda underlaget till skildringen av deporteringen tidigast i juni. Kanske var det ett stressrelaterat misstag? Kanske hade han redan innan dess formulerat delar av det aktuella kapitlet, och kanske glömde han sedan att anknyta till den nyligen infogade massakern i socialist-tidningens ledare?

Gruvan ägdes av det mäktiga Anaconda Copper Mining Company (i pressen oftast förkortat A.C.M.), som hade sitt huvudkontor just i Butte. Detta var en större stad än Bisbee och kopparfyndigheterna hörde till de största i landet. I Butte fanns åren 1917–21 till och med en tidning som solidariserade sig med gruvarbetarna – *The Butte Daily Bulletin*, vars slogan kunde läsas på förstasidan: ”We preach the class struggle in the interest of the workers as a class”.

Här kommer intresset att ägnas en viss Roy Alley, som var bolagschefen John D. Ryans sekreterare, men som tycks ha utövat större makt än vad denna titel antyder.²⁵ Alley fungerade även som bolagets jurist. Liksom Smith i romanen tycks Roy Alley ha varit fanatisk och hänsynslös i sitt hat mot I.W.W. och alla verkliga eller förmenta ”wobblies”.

I detta fall har jag lyckats lokalisera den artikel som är Hellströms direkta källa. I romanen läser vi: ”Två dagar efter fann han i socialisttidningen på dess första sida en artikel med titeln **’Varför kol är svart som sorgen’**”. I juninumret 1920 av den radikala månadstidskriften *The Liberator* (som var Max Eastmans efterföljare till den år 1917 nedlagda *The Masses*) finns en artikel skriven av *The Butte Daily Bulletin*s redaktör W.F.Dunne, vilken i stället bär titeln **“Why Copper is Red”**.²⁶

Av inledningens två stycken (citerade på s. 26, här ovan) har Hellström i romanen kortat ned det första, medan det andra är ordagrant översatt (förutom att sista meningen är kursiverad i romanen):

Another crimson chapter has been added to the bloody history of Butte, Montana. It was written on April 21 when Winchester repeaters in the hands of gunmen of the Anaconda Mining Co., poured their deadly loads of buskshot [buckshot?] into a peaceful assemblage of striking miners.

Thomas Manning is dead, two more lie at the point of death, twelve more were wounded. Everyone of the victims was shot in the back.

²⁵ Källa: Eric Chester, *The Wobblies in their Heyday: The Rise and Destruction of the Industrial Workers of the World during the World War I Era*. Santa Barbara, CA: Praeger, 2014, s. 104.

²⁶ Artikeln kan läsas i sin helhet i den digitala bilagan (www.gustafhellstrom.se /Ladda ned våra medlemsblad i PDF-format).

Även i fortsättningen ligger romanen nära artikeln (se bilagan på hemsidan, s. 39–41), och därmed är det alltså helt klart att Hellström infogar autentiskt dokumentärt material i sin roman, om än bearbetat för sina syften.

Kopplingen mellan romanens kolstrejk och folkmordet på armenierna

Sent i *Ett rekommendationsbrev* finns det cirka 70 sidor långa kapitel med rubriken ”Ruskin Howard och matexperten”, som bland annat innehåller socialisttidningens redogörelse för massakern i Sinai och ”de intellektuellt-radikala tidskrifternas” reaktioner på denna. Därefter följer skildringen av hur Howard låter sig övertalas att engagera sig för armeniernas sak. Det vore lätt hänt att läsaren uppfattar det senare avsnittet som en omotiverad utvikning, men enligt min mening bör detta inslag uppfattas som väsentligt för helheten och ha ingått i planen från början.

Medlemmar av familjen Rockefeller var sedan länge inriktade på att använda delar av sina stora förmögenheter på välgörenhet och filantropi av olika slag, och Rockefeller Jr. var inget undantag. Genom The Rockefeller Foundation (grundad 1913) understödde han bland annat kristna grupper som for illa runt om i världen.

Bland radikaler rimmade sådan välgörenhet utomlands illa med hur samma familj samtidigt tillät sig att behandla sina egna arbetare hemma i Amerika. Vilket dubbelspel! Samma reaktion finner vi i romanen, där vi läser: ”Som det låter i en gammal operettvisa: ’Man ska aldrig låta högra handen veta, vad den vänstra – foten gör!’”

Armeniernas situation i Turkiet hade varit svår redan tidigare, men under världskriget eskalerade förföljelsen på ett förfärande sätt. Företagsledaren Cleveland H. Dodge kom att ställa sig i ledningen för the American Committee for Relief in the Near East, som bildades 1915. En av de tidigaste och största bidragsgivarna till insamlingen var – The Rockefeller Foundation.

Som framgått tidigare (s. 50) skulle Cleveland H. Dodge ett par år senare förknippas med the Bisbee deportation. Så det märkliga är alltså att det i Hellströms samtid fanns inte en utan två amerikanska industri- och finansmagnater som bägge kunnat ge inspiration (och förmodligen också gjorde det) till Hellströms romankaraktär Ruskin Howard.

Observera att en fylligare version av avsnittet ”Amerikaromanens inspirationskällor och verklighetsbakgrunder” finns i den digitala bilaga, som kan laddas ned från Sällskapetets hemsida www.gustafhellstrom.se under rubriken ”Ladda ned våra medlemsblad i PDF-format”.

Hellström-Nytt...

Höstmötet 2021

Gustaf Hellström-sällskapet ordnar höstmöte i Östermalmskyrkan i Kristianstad, lilla salen, lördagen den 30 oktober kl 14:00–16:00. Detta under förutsättning att inte restriktionerna ökar igen.

Programmet innehåller följande punkter:

1. Eva Ström: Reflektioner kring Gustaf Hellström-sällskapets historia.
2. Roland Persson aktualiserar vår skriftserie och talar då främst kring Gustaf Hellströms noveller, utifrån vår senaste volym, *MORGONSTÄMNING och andra noveller*.
3. Som avslutning på medlemsmötet genomför vi en dialog med närvarande medlemmar om hur vi vill att framtiden i sällskapet ska se ut.

Alla medlemmar bjuds på kaffe och kaka.

De närmaste medlemsbladen

Tanken är att de närmaste medlemsbladen åtminstone delvis ska inriktas mot de sju romanerna i Stellan Petreus-serien. Vi är förstås många i sällskapet som läst serien antingen helt eller delvis, och det skulle vara spännande att få ta del av medlemmarnas läsupplevelser och funderingar.

Alla bidrag är välkomna, korta eller långa spelar ingen roll. Och naturligtvis får du gärna skriva också om annat än Stellan Petreus-romanerna! Hör gärna av dig på adressen lennart.leopold@gmail.com, så kan vi resonera kring upplägg och innehåll!

Sällskapet söker ny redaktör för skriftserien

Undertecknad kommer i fortsättningen att enbart vara redaktör för medlemsbladet och hemsidan. Sällskapet söker därför person(er) som vill arbeta redaktionellt med eventuella kommande böcker i skriftserien.

Red.

Gustaf Hellström-sällskapet är ett ideologiskt fristående sällskap, som verkar för att lyfta fram Gustaf Hellströms litterära författarskap och journalistik. Sällskapet har sitt säte i Kristianstad.

Adress: c/o Lennart Leopold, Floravägen 74, 291 43 Kristianstad.

OBS Ny mailadress: ghsallskapet@gmail.com

Hemsidans adress: www.gustafhellstrom.se

Styrelse: Lena Persson, ordförande; Roland Persson, kassör; Anna Wållgren, sekreterare; Viveca Dettmark, Lena Franzén, Bengt Granstrand, Hugo Karlsson, Lennart Leopold och Anders Tell, ledamöter.

Hedersmedlemmar: Christina Hamrin och Daniel Soutine.

Ständigt medlemskap: *Kristianstadsbladet*.

Medlemsblad, redaktör: Lennart Leopold.

Skriftserie, redaktör: Vakant.

Hemsida, redaktör: Lennart Leopold.

Facebooksida, redaktör: Anders Tell.

Medlemsavgift: 175 kronor för enskild medlem, 25 kronor för familjemedlem. Engångsavgift för ständigt medlemskap 2000 kronor. Medlemsavgiften betalas på **bankgiro 5584-8147**. Glöm inte att skriva ditt namn och adress!

Sponsring eller annat stöd på senare år: Folkuniversitetet, Handelsbanken, Kristianstad Bokhandel, Kristianstads kommun samt Svenska Akademien.